

**КУРГАН СЛАВЫ
ЯК КЛІЧНІК
ГІСТОРЫІ**

**3
ліпеня**

Гэты мемарыял па сваёй значнасці і прафесійнай якасці вось ужо амаль паўстагоддзя, нароўні з мемарыяламі ў Хатыні і Брэсце, лічыцца найвыдатнейшым творам беларускага манументальнага мастацтва...

ст. 6

Лёс і час

**ДРУГОЕ НАРАДЖЭННЕ
“МАЛЫША”**

3 ліпеня, День Незалежнасці Рэспублікі Беларусь, для ветэрана Іллі Іванавіча Гарбачэўскага — свята асабістае. Гэтую дату ён небеспадна лічыць сваім другім днём нараджэння.

ст. 3

Соцыум

**ПАРАДНЫ ЛІПЕНЬ
СОРАК ЧАЦВЁРТАГА**

Сёння мы святкуем і вызваленне нашай зямлі ад фашысцкай навалы, і сучасны День Незалежнасці Рэспублікі Беларусь. Ліпень кожнага года для беларусаў знамянальны і тым, што ў гэтым месяцы ў Мінску і ў Віцебску прайшлі ўнікальныя партызанскія парады.

ст. 14-15

Напярэдадні 3 ліпеня моладзь, запрошаная ў Палац Незалежнасці на Рэспубліканскі баль выпускнікоў ВУЗ з удзелам Прэзідэнта краіны, наведала і Музей Вялікай Айчыннай вайны.

Дзень Незалежнасці Рэспублікі Беларусь

ПРАЦЯГВАЕЦЦА ПАПІСКА НА ГАЗЕТУ "КУЛЬТУРА" ПРАЗ ІНДЫВІДУАЛЬНЫ (63875) І ВЕДАМАСНЫ (638752) ІНДЭКСЫ

З дапамогай банкаўскай карткі газеты можна выпісаць праз інтэрнэт-сэрвіс на сайце "Белпошты" (пункт "Афармленне падпіскі на друкаваныя сродкі масавай інфармацыі").

91771994478007 21027

Другое нараджэнне “Малыша”

У дні, калі мы чарговы раз прыгавдаем аб вызваленні Беларусі ад гітлераўцаў, нельга яшчэ раз не звярнуцца да лёсаў тых, хто набліжаў Перамогу, як толькі мог. Ілля Іванавіч Гарбачэўскі — колішні сувязны падпольнай антыфашысцкай групы Леаніда Рубіна ў Смаленску, агентурны разведчык партызанскага атрада «Балтыец», кіраўнік агентурна-патрыятычнай групы ў Лідзе, узнагароджаны медаламі “За адвагу” і “Партызану Айчыннай вайны”, а таксама ордэнам Вялікай Айчыннай вайны I ступені. 3 ліпеня, Дзень Незалежнасці Рэспублікі Беларусь — для яго свята дужа асабістае. Рэч у тым, што гэтую дату ён небеспадна лічыць сваім другім днём нараджэння.

Антон РУДАК

НЕПРЫЗНАНЫЯ ГЕРОІ

Ілля Гарбачэўскі нарадзіўся 2 жніўня 1927 года ў Смаленску, яго родны дом стаў ля самай чыгуначнай станцыі Арлоўская-Сартавальная, дзе працаваў яго бацька. У чэрвені 1941 года Ілля акурат скончыў школу-сямігодку — і тут пачалася вайна. Ветэран узгадвае, як аслупянеў, упершыню пабачыўшы нямецкі самалёт у небе над Смаленскам, — яму да апошняга не верылася, што гітлераўцы прыйшлі і сюды.

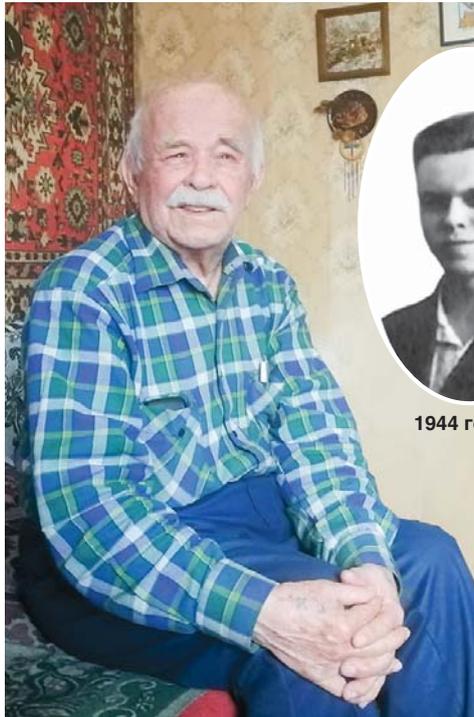
Бацька, працуючы на чыгунцы, быў вымушаны да апошняга заставацца на працоўным месцы, адпраўляючы цягнікі ў эвакуацыю, і толькі калі сышоў апошні з іх, сям’я сваім ходам таксама падцігнулася на ўсход. Але было позна — ужо праз тры дзясяткі кіламетраў дарогу ім перарзаў нямецкі дэсант. Давялося вяртацца дадому — пад акупацыяю, якая прыйшла ў Смаленск у сярэдзіне ліпеня 1941 года. Першае ўражанне ад “новага парадку” налоўга ўрэзалася падлетку ў памяць: прыйшоўшы дахаць, ён багачыў, што захопнікі дзеля пацехі пераблі ягоньх галубоў. Гэтая бесцэрмонная і бессэнсоўная жорсткасць таксама штурхала да барацьбы, да супраціўлення ворагу.

Ілля Іванавіч са смехам прыгавдае, што атам падпольнай барацьбы яго навучылі... немцы. Навысцка прапаганда яшчэ да прыходу гітлераўцаў у Смаленск распаўсюджвала на савецкай тэрыторыі ўлёткі, якія скідавалі з самалётаў. На гэтых аркушыках пералічваліся спосабы “як нашоўзіць большавікам” — розныя формы сабатажу. Усе яны вельмі прыдзіліся, калі гітлераўцы прыйшлі ў Смаленск — толькі ўжываць іх Ілля Гарбачэўскі пачаў не супраць “большавікоў”, а акурат супраць саміх акупантаў.

Каля станцыі размясціўся будаўнічы лагер (“баўлагер”), куды немцы сагналі на працу ваенна-палонных чырвонаармейцаў. Аднойчы Ілля Гарбачэўскі выпадкова дапамог нямецкаму афіцэру-ахоўніку, адрамантаваўшы галзіннік — гэтаму рамяству яго некалі навучыў сусед. Такое майстэрства карысталася попытам у немцаў, і яны дазволілі хлопцу заходзіць на тэрыторыю лагера. Неўзабаве высветлілася, што сярод ваеннапалонных існуе падпольная арганізацыя пад кіраўніцтвам Леаніда Рубіна (Рубана), былога вандоктара 3-га рангу, які паходзіў з Гомельшчыны. Неўзабаве Ілля перадаў падпольшчыкам шмат зброі і боепрыпасаў, якія з пачатку вайны збіраў і складваў у схованцы непадалёк ад дома. Таксама ўдзельнікі падполля збіралі звесткі аб ваенных эшалонах, што накіроўваліся на фронт, перадавалі іх савецкаму камандаванню. Група арганізавала і ўцікі з лагера для трыццаці яго вязняў, якія ў выніку сышлі ў партызаны.

На жаль, у маі 1943 года нацысцкія контрразведчыкі з абвергрупы 307 натрапілі на след падпольшчыкаў і арыштавалі іх. Вязняў дапытвалі і збівалі гумовымі шлангамі, імкнуліся здабыць новыя звесткі аб падполлі. Але сястра Іллі Гарбачэўскага, Зіна, перадала немцу, які вёў дзаванне, кошык яек і залатыя завушніцы. За такі выкуп праз два тыдні хлопца выпусцілі, узяўшы распіску аб тым, што ён не будзе адлучацца з дому.

Трагедыя смаленскіх падпольшчыкаў з “баўлагера”, аднак, на гэтым не скончылася. Доўгі час у пасляваенныя гады іх групу афіцыйна не прызнавалі — не стала патрэбных дакументаў, а сведчанні відавочаў да ўвагі не прымаліся. Да таго ж казалася насіярожане стаўленне да ўсіх, хто тра-

Ілля Гарбачэўскі.

піў у палон — такіх людзей пэўны час пасля вайны лічылі па змоўчанні ледзь не зраднікамі. Наогул, з трох дзясяткаў падпольных груп, якія дзейнічалі ў акупаваным Смаленску, афіцыйна прызнанымі былі толькі дзесяць. Гэта таксама быў асабісты боль Іллі Гарбачэўскага — і толькі нядаўна яму ўдалося дамагчыся справядлівасці для сваіх палеглых таварышаў. Зрэшты — аб усім па парадку.

ПРЫГОДЫ “МАЛЫША”

У верасні 1943-га, уцякаючы са Смаленска перад наступам Чырвонай арміі, акупанты вывезлі сям’ю Гарбачэўскіх на захад — так яны апынуліся ў вёсцы Навапрудцы, што за тры кіламетры ад Ліды. Тут сям’я неўзабаве перабралася жыць на кватэру да мясцовага кавала Пятра Лобана. Прыгледзеўшыся да кватэрантаў і даведаўшыся бліжэй пра іх настроі, гаспадар распавёў ім аб партызанах, якія дзейнічалі ў наваколлі. Неўзабаве праз сувязную Марыю Супрун камандзір партызанскага атрада “Балтыец” брыгады імя Кірава Іван Прылыгін, які паходзіў з Клімавіцкага раёна і быў перадвайнай мараком Балтыйскага флоту, перадаў цыдулку з запрашэннем далучыцца да народных месціўцаў.

Так Ілля Гарбачэўскі, які атрымаў мянушку

“Малыш”, зноў уключыўся ў падпольную работу — удзельнікі іх групы ў Лідзе шукалі і рыхтавалі людзей для апраўкі ў партызанскі атрад, вялі агітацыю сярод мясцовага насельніцтва, збіралі і перапраўлялі ў лес боепрыпасы, медыкаменты, фотаматэрыялы. З апошнім было асабіста цяжка — дастаць неабходныя рэчы ў Лідзе не было магчымасці, трэба было ехаць у Мінск. Але ж перамяшчэнне па чыгунцы без дакументаў і дазволу таксама было немагчыма.

Тым не менш Ілля Гарбачэўскі знайшоў выхад з сітуацыі: у лагеры ваеннапалонных ён дастаў форму “добраахотнага памочніка вермахта” і ў ёй выправіўся цягніком у Мінск. Неабходныя дакументы дапамагла падрабіць сястра Зіна, якая працавала прыбяральчыцай у нямецкай установе. З дапамогай мінскіх падпольшчыкаў, сярод якіх была колішняя суседка Гарбачэўскіх са Смаленска, неабходныя медыкаменты і фотаматэрыялы ўдалося дастаць і прывезці ў Ліду.

УЦЁКІ АД СМЕРЦІ

Падпольная работа ў Лідзе, як і ў Смаленску, праводзілася і ў мясцовым лагеры ваеннапалонных. Але ўвесну 1944 года тут раптам з’явіліся два навічкі, якія выдавалі сябе за савецкіх лётчыкаў, якія трапілі ў палон, збітыя нямецкімі зеніткамі. Неў-

забаве стала вядома, што яны былі правакатарамі і працавалі на немцаў — але гэтыя звесткі прыйшлі запозна. 5 чэрвеня Ілля Гарбачэўскага з групай таварышаў зноў арыштавалі супрацоўнікі той самай абвергрупы 307, якая таксама перамясцілася ў Ліду са Смаленска, і змясцілі ў турму, якая знаходзілася ў Паўночным гарадку. Доўга дапытвалі, катавалі і марылі голадам — але ніхто не выдаў сваіх.

Увечары 3 ліпеня, пасля месяца ў зняволенні, іх пасадзілі ў грузавік, куды запхалі агулам трыццаць вязняў, і павезлі ў лес. Калі машына спынілася, навокал ужо стаялі аўтаматчыкі. Першымі расстралялі жанчын — і тут адзін з вязняў наважыўся ўцякаць і вырашыў паспрабаваць выратаваць іншых. Усе разам яны імгненна выскачылі з кузава і кінуліся на ахоўнікаў. Некага адразу ж застрэлілі, але частцы вязняў усё ж удалося ўцячы і ўратаваць сабе жыццё.

Ілля Гарбачэўскі ехаў у кузаве ў самым апошнім шэрагу, ля кабіны, і выскачыць ніяк не паспяваў — адзін з немцаў заўважыў яго і загадаў распранацца перад расстрэлам. Сцягваючы вопратку, хлопец наважыўся накінуць яе на галаву ахоўніку і таксама кінуўся ўцякаць, адразу скокчыўшы ў найбліжэйшую траншэю, якая вяла ўбок. Зладу ляцелі кулі і праклены канваіраў, але ён здолеў выбрацца з лесу на жытняе поле і далей папоўз сярод жыта, каб не быць заўважаным. Каб зноў накінуць хоць якую вопратку на сябе, давялося распрануць агароднае пудзла.

Так ён блукаў па лясах і дарогах, кауль у адной з вёсак не сустраў узброеных людзей. Гэта былі не немцы, але і не савецкія партызаны — а салдаты польскай Арміі Краёвай, якія таксама змагаліся супраць немцаў, і хоць і выступалі супраць вяртання савецкай улады, але на тым этапе вайны ў Беларусі часова супрацоўнічалі з савецкім камандаваннем. Камандзір атрада так і сказаў хлопцу, што цяпер усё адно, дзе ён будзе ваяваць, у савецкіх партызан ці ў польскіх, галоўнае зараз — выгнаць немцаў. У атрадзе Арміі Краёвай хлопец займаўся гаспадаркай — нарых-

тоўваў прадукты і дровы, рамантаваў галзіннікі. Прабыў тут зусім нядоўга — неўзабаве, калі да Лідчыны наблізіліся савецкія войскі, камандзір “акаўцаў” абвясціў, што тыя, хто не хоча ваяваць супраць савецкай улады, могуць пакінуць атрад. Так Ілля Гарбачэўскі вярнуўся ў вызваленую ад гітлераўцаў Ліду.

АБВЯЗАК ПЕРАД ТЫМІ, ХТО ЗАГІНУЎ

Спачатку ў Лідзе Ілля Гарбачэўскі быў прызначаны на працу ў аддзел сацыяльнага забеспячэння, потым скончыў Смаленскі архітэктурна-будаўнічы тэхнікум і Бежыцкі інстытут транспартнага машынабудавання, зрабіў тэхнікам-будаўніком і інжынерам-механікам, працаваў прапрабам аднаго з будаўнічых трэстаў Ленінграда, кіраўніком сектара канструктарскага аддзела на Днепрадзяржынскім машынабудаўнічым заводзе, вядучым канструктарам Мінскага аўтазавода, галоўным канструктарам у Міністэрстве гандлю і Міністэрстве жыллёва-камунальнай гаспадаркі БССР.

Аб сваім змаганні з ворагам на беларускай зямлі ён распавёў у кнігах “Отряд назывался “Балтиец”, “Лидская партизанская зона” і “Крест — мой хранитель”, быў актыўным удзельнікам і лідарам у грамадскіх аб’яднаннях ветэранаў. У 2019 годзе Ілля Іванавіч здолеў давесці да ладу справу ўзвядзення сваіх палеглых таварышаў з лідскага падполля — яго дбаннем на іх маглі адкрылі новы абеліск, на якім пазначылі імёны пахаваных.

Сёлета ён спраўдзіў яшчэ адну сваю мару — дамогся ўсталявання ў Смаленску, на сцяне яго роднай школы, памятнага знака ў гонар удзельнікаў падпольнай арганізацыі ў “баўлагеры”. Але спыніцца на дзясятным ветэран не збіраецца — цяпер ён плануе заняцца правядзеннем сваёй кнігі ўспамінаў, якую хоча істотна дапрацаваць, раскрышыць многія трагічныя і загадкавыя старонкі дзейнасці падполля, якія раней з розных прычын замоўчваліся. Што ж — павіншваем і мы Іллі Іванавічу з днём другога нараджэння і будзем чакаць, каб як найхутчэй пазнаёміцца з яго новымі каштоўнымі сведчаннямі аб гісторыі антыгітлераўскай барацьбы на нашай зямлі.

Фота аўтара.

К

25 чэрвеня адбылася калегія Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, прысвечаная пытанням захавання нерухомых матэрыяльных гісторыка-культурных каштоўнасцяў і іх навакольнага асяроддзя. Пра асноўныя пытанні, узнятыя падчас калегіі, мы ўжо каротка паведамылі ў мінулым нумары. Сёння ж нашым чытачам мы прапануем вытрымкі з даклада начальніка упраўлення па ахове гісторыка-культурнай спадчыны Міністэрства культуры Наталлі Хвир, у якім тэма, заяўленая на калегіі, пазначана больш аб'ёмна і падрабязна.

Наталля ХВІР

Асновай унікальнасці гістарычных аб'ектаў, помнікаў архітэктуры і горадабудаўніцтва, з'яўляецца іх узвядзенне на адзінай планіроўчай, кампазіцыйнай, архітэктурнай і высокамастацкай задуме. Падобнымі маштабамі і гарманічнымі комплексамі і ансамблямі мы ганарымся, яны з'яўляюцца нашым брэндам.

Але зараз мы разглядаем прыклады негатыва будаўніцтва, калі парушаюцца праекты зон аховы гісторыка-культурных каштоўнасцяў. Зоны аховы, уласна, гэта рэгламенты па выкарыстанню гісторыка-культурных каштоўнасцяў і тэрыторый, што прылягаюць да іх. Праекты зон аховы дазваляюць вызначыць, што можна, а што нельга рабіць з гісторыка-культурнай каштоўнасцю, а таксама вызначаюць патэнцыйна каштоўную забудову, што падлягае ахове.

Сёння пытанні як наўнясці, так і адсутнасці зон аховы з'яўляюцца цяжкамі для ўсіх, хто з імі так ці інакш сутыкаецца. Праблемныя пытанні ў разглядаемай тэме некалькі. Да іх адносяцца: адсутнасць зацверджаных праектаў зон аховы для аб'ектаў спадчыны, невыкананне рэжымаў утрымання і выкарыстання тэрыторый, устаноўленых праектамі зон аховы, нізкая якасць падрыхтоўкі матэрыялаў, у тым ліку грунтоўнай часткі праектаў зон аховы (перш за ўсё для помнікаў археалогіі).

Згодна з першай тэзай, у адпаведнасці з артыкулам 105 Кодэкса аб культуры, для захавання гісторыка-культурных каштоўнасцяў і навакольнага асяроддзя распрацоўваюцца праекты зон іх аховы. Распрацоўка горадабудаўнічай і землеўпарадкавальнай дакументацыі, ажыццяўленне якой можа аказаць уздзеянне на гісторыка-культурныя каштоўнасці, без зон аховы забараняецца. Далезная норма з'явілася ў заканадаўстве ў 1992 годзе, у Законе аб ахове гі-

сторыка-культурнай спадчыны.

У Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцяў Рэспублікі Беларусь уключана 5350 нерухомых матэрыяльных гісторыка-культурных каштоўнасцяў. І распрацаваны толькі 385 праектаў аховы для 1602 аб'ектаў спадчыны, што складае 31% ад іх агульнай колькасці. Для значнай часткі помнікаў архітэктуры, археалогіі не ўсталяваныя ахоўныя рэжымы, а значыць, яны ніяк не абаронены.

Спадчыны гісторыка-культурных каштоўнасцяў, на якія зацверджаны праекты зоны аховы, да іх агульнай колькасці ў кожнай вобласці: у Брэсцкай — 158 з 738, у Віцебскай — 305 з 940, у Гомельскай — 208 з 866, у Гродзенскай — 249 з 697, у Магілёўскай — 214 з 1063, у Мінскай — 165 з 664, у г. Мінску — 181 з 382.

Адсутнасць праектаў зон аховы прыводзіць да таго, што аб'екты знішчаюцца у прамым сэнсе

ня мерапрыемстваў па захаванні каштоўнасцяў і доступу да іх пры фарміраванні мясцовых бюджэ-таў з'яўляюцца галоўнымі фактарамі адсутнасці праектаў зон аховы.

Варта адзначыць, што больш за 60 працэнтаў гісторыка-культурных каштоўнасцяў знаходзіцца ў камунальнай уласнасці, гэта значыць рашэнне пытанняў фінансавання распрацоўкі праектаў зон аховы на такія аб'екты магчыма пры фарміраванні мясцовых бюджэ-таў і зацвярджэнні рэгіянальных комплексаў мерапрыемстваў па ахове спадчыны. Фінансаванне расходаў за кошт сродкаў мясцовых бюджэ-таў на распрацоўку праектаў зон аховы прадугледжана параграфам 237 бюджэ-тнай класіфікацыі. У адпаведнасці з артыкуламі 14, 75 Кодэкса аб культуры, артыкуламі 45, 46, 47 Бюджэ-тнага кодэкса мясцовыя органы ўлады абавязаны забяспечваць захаванасць гі-

ляса, паказвае, што асноўныя распрацоўшчыкамі праектаў зон аховы з'яўляюцца: “БелНИИПградостроительства”, праектны філіял ААТ “Белреставрация”, “Институт истории Национальной академии наук Беларуси”.

Міністэрствам культуры ў перыяд з 1 студзеня 2020 г. па бягучы перыяд 2021 г. разгледжаны і вернуты на дапрацоўку 302 праекты зон аховы, з іх: 34 — на помнікі архітэктуры і гісторыі; 268 — на помнікі археалогіі. Прычыны — нізкі якасны ўзровень падрыхтоўкі тэкставага і графічнага матэрыялаў, адсутнасць абазначэння аб'ектаў, адсутнасць апісання відаў дзейнасці, забароненых альбо абмежаваных у межах зон аховы. Абавязковай умовай з'яўляецца апісанне ліній межаў тэрыторыяў гісторыка-культурных каштоўнасцяў і зон іх аховы

якія могуць нанесці шкоду гісторыка-культурнай каштоўнасці, да распрацоўкі праектаў зон аховы.

Замашоўваюцца паўнамоштва Міністэрства культуры па вызначэнні складу і парадку распрацоўкі праектаў зон аховы, абавязковага для выканання ўсімі распрацоўшчыкамі такіх тэхнічных нарматыўных прававых актаў.

Артыкул 105 Кодэкса дапаўняецца нормай, згодна з якой Міністэрства культуры не пазней за 15 календарных дзён з дня афіцыйнага апублікавання пастановы аб зацвярджэнні адпаведнага праекта зон аховы даводзіць да ведама арганізацыі, якія знаходзяцца ў падпарадкаванні Дзяржаўнага камітэта па ахове і выкарыстанні ім на стварэнне і выдзяленне зямельна-інфармацыйнай сістэмы.

Замашоўваецца кампетэнцыя мясцовых выканаўчых і распарад-

Тэрыторыя, якая не даруе памылак

Праекты зон аховы як кіраўніцтва да дзеяння

рыка-культурных каштоўнасцяў, якія знаходзіцца ў іх уласнасці, у тым ліку фінансаванне выдаткі па забяспечэнні іх захаванасці і доступу да іх.

У 2021 годзе са сродкаў мясцовых бюджэ-таў прадугледжана фінансаванне распрацоўкі ўсяго 16 праектаў зон аховы, у тым ліку: у Гродзенскай вобласці — на 3 гісторыка-культурныя каштоўнасці, у Мінскай — на 4, у Магілёўскай — на 8, у г. Мінску — на 1. А вось у Брэсцкай, Віцебскай і Гомельскай абласцях на гэтую пяцігодку на распрацоўку зон аховы нічога не заплаваўна!

Па другой тэзе, згодна з артыкулам 105 Кодэкса аб культуры, вызначана, што ўсе віды работ у зонах аховы нерухомых матэрыяльных гісторыка-культурных каштоўнасцяў выконваюцца ў рамках патрабаванняў рэжымаў утрымання і выкарыстання гэтых зон аховы.

Праекты зон аховы фарміруюць менавіта такі горадабудаўнічы падыход, вызначаюць развіццё гарадскога асяроддзя з улікам захавання балансу паміж гістарычнай і новай архітэктурай і з'яўляюцца найважнейшымі тэхнічнымі нарматыўнымі прававымі актамі ў гэтай сферы. Мясцовыя органы ўлады павінны прымаць усе магчымыя меры ў рамках заканадаўства па выкананні будаўніцтвамі (інвестарамі) рэжымаў утрымання і выкарыстання зон аховы. Асабліва ўвагу на выкананне рэгламентаў праектаў зон аховы варта надаваць пры выдзяленні зямельных участкаў, фарміраванні аўкцыёнаў.

Толькі свечасова і якасна распрацаваны праект зон аховы дазваляе бачыць усе абмежаванні па эмсцэ і выкарыстанні зямельных участкаў, прылеглах да гісторыка-культурнай каштоўнасці ці размешчаных на яе тэрыторыі.

Аналіз практыкі, якая скла-

на схемах з прывязкай да кропак з геаграфічнымі каардынатамі ў сістэме каардынатаў WGS 84.

На жаль, пры распрацоўцы праектаў зон аховы помнікаў археалогіі і пры распрацоўцы схем зон аховы да іх патрабаванне далезнай нормы Кодэкса не выконваецца ў поўнай меры. Схемы зон аховы павінны быць выкананы на тапаграфічнай падаснове, актуальнай на момант распрацоўкі праекта зон аховы, з нанясеннем геаграфічных каардынатаў, якія адлюстравваюць межы помніка археалогіі і зон яго аховы.

Распрацоўшчыкамі праектаў зон аховы павінны ўлічвацца заўвагі Міністэрства культуры, праекты павінны забяспечваць захаванне гістарычных будынкаў і гістарычнага асяроддзя і быць выкананымі ў належнай якасці.

Дзякуючы індывідуальнаму падыходу да развіцця і выкарыстання гістарычных тэрыторый, якія ўяўляюць найбольшую цікавасць у культурнай, эканамічнай і турыстычнай сферах, праектамі зон аховы прадугледжваецца будаўніцтва з улікам адаптатываў параметраў і архітэктуры новых будынкаў да гістарычнага кантэксту. Без усвядомленага супадпадкавання новай архітэктуры гістарычнаму асяроддзю фарміраванне паўнаватарскага і гарманічнага гарадскога краявіда немагчыма.

З гэтай мэтай мы плануем унясенне змяненняў і дапаўненняў у Кодэкс.

У мэтах усталявання базавых памераў зон аховы помнікаў археалогіі ўключана норма аб неабходнасці забяспечэння алгелласці ў памеры 50 метраў ад знешніх межаў тэрыторыі помніка археалогіі. У далезнай зоне неабходна будзе выконваць меры па ахове археалагічных аб'ектаў пры выкананні земляных, меліярацыйных і іншых відаў работ,

чых органаў па забяспечэнню выканання ўстаноўленых праектамі зон аховы рэжымаў утрымання і выкарыстання тэрыторый і зон аховы нерухомых матэрыяльных гісторыка-культурных каштоўнасцяў.

Уводзіцца тэрмін “тэрыторыя нерухомых матэрыяльных гісторыка-культурных каштоўнасцяў” з мэтай вызначэння характарыстык асноўных комплексаў гісторыка-культурных каштоўнасцяў — гістарычных цэнтраў, ансамбляў, комплексаў, сядзіб, паркаў, неад’емнай часткай якіх з’яўляецца гістарычная тэрыторыя.

Мясцовым органам улады па кампетэнцыі неабходна арганізоўваць інвестыцыйную дзейнасць, а таксама любіць будаўніцкую дзейнасць з безумоўным выкананнем рэжымаў ПЗА — ад падрыхтоўкі аўкцыёнаў, зыходна-дазвольнай дакументацыі, атрыманню ўзгадненняў да рэалізацыі аб’ектаў. За парушэнні рэжымаў ПЗА павінны неадкладна прымяняцца меры па прыягненні да адказнасці вінаватых у адпаведнасці з заканадаўствам.

Распрацоўшчыкі ПЗА ў гэтых праектах павінны прадугледзець усе неабходныя меры па захаванні гісторыка-культурных каштоўнасцяў і іх навакольнага асяроддзя. Праекты павінны быць якаснымі.

У выніку, калі горадабудаўнічая палітыка будзе вестыся з захаваннем заканадаўства ў сферы аховы гісторыка-культурнай спадчыны, многіх архітэктурна-горадабудаўнічых памылак магчыма пазбегнуць, што, як следства, паспрые гарманічнаму развіццю гістарычных цэнтраў гарадоў, ствараючы прывабны, “жывы” асяродак як для жыхароў Рэспублікі Беларусь, так і для турыстаў.

Зямля выціскае жалеза на паверхню

Сапёры на мяжы вайны і міру ў стужцы "Беларусьфільма"

Традыцыйная кінематаграфічная талерка...

На Нацыянальнай кінастудыі "Беларусьфільм" стартвалі здымкі новай 8-серыйнай стужкі пад рабочай назвай "Полямя пад попялам" аўтараў Юліі Ляшко і Людмілы Перагудавай. У цэнтры яе — перапляценне дзвюх гісторый: пасляваеннага 1945 года і сучаснасці, якая нечакана становіцца рэхам пасляваенных падзей.

На натурнай пляцоўцы кінастудыі гадзіна за гадзінай абжываецца беларуская вёска, дзе будзе разгортвацца частка пасляваенных падзей. І пакуль дамы напаўняюцца мэбляй, а суседняе поле ператвараецца ў міннае, мы размаўляем з рэжысёрам Іванам Паўлавым пра тое, чым прыцягнула яго ўвагу гэтая кінематаграфічная гісторыя.

— Вялікая колькасць сучасных фільмаў, прысвечаных падзеям Вялікай Айчыннай вайны, — адзначае рэжысёр, — прывучыла сучасных глядачоў к падчы таго, што адбывалася ў 1945 годзе, з пазіцыі "вайны і міру": маўляў, адваівалі, перамаглі фашызм, а потым пачалі будаваць светлую будучыню. Рэальнасць жа аказалася куды як іншай. Нашы героі ў 1945 годзе — зусім маладыя дзяўчаты і хлопцы, тыя, хто па ўзросце не трапіў у армію. Але пасля таго як Беларусь у 1944 годзе была вызвалена і пачало наладжвацца мірнае жыццё, яны запісаліся дабравольцамі ў атрады ОСОАВИАХИМа для таго, каб ужо ў мірны дзень і час асвоіць сапёрныя навыкі і прыняць удзел у размініраванні Мінска і рэгіёнаў. Гэта рэальны факт: калі пры вызваленні рэспублікі галоўныя гарадскія аб'екты размініравалі вайсковыя сапёры, то пасля таго, як фронт рушыў на захад, справу ўзялі на сябе маладыя дабравольцы. І асабіста мне было важна падкрэсліць: нягледзячы на тое, што тагачасная моладзь так хацела хутчэй акунуцца ў нармальнае жыццё, яны свядома абралі для сябе размініёрскую дзейнасць. Але не з-за нейкай "ідэалагічнай апрацоўкі", як магло б здавацца, а таму, што апрадэжэнне нармальнага, мірнага існавання сваёй краіны кожны з іх успрымаў як уласную задачу.

Яшчэ на этапе падрыхтоўкі да здымак да прэкта актыўна далучылася Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь. Нагодай для супрацоўніцтва стала тое, што галоўны герой сучаснай сюжэтнай лініі — сучасны армейскі сапёр, які служыць у Супраціўным цэнтры.

— Асабіста мяне, — кажа Іван Паўлаў, — надзвычай уразіла тое, што сёння, у XXI стагоддзі, армейскія сапёры па-ранейшаму застаюцца запатрабаванымі. За год ім даводзіцца ладзіць да п'яцісот выездаў на выклікі, і гэта не забывыць у метру сумкі "падазронага выгляду", а сапраўднае гуманітарнае размініраванне — ліквідацыя выбухованебяспечных прадметаў, якія заста-

Падрыхтоўчыя работы да пачатку здымкаў на натурнай пляцоўцы "Беларусьфільма".

Апошнія штрыхі перад тым, як увайсці ў кадр.

Мастак-пастаноўчык па касцюмах Наталля Адзіцова і Таццяна Аляксандрава — Вера Голуб.

юцца ў зямлі з часоў вайны. Толькі ўявіце сабе: з вясны 1944 года, як толькі тэрыторыі Беларусі вызваліліся ад фашыстаў, дабравольцы пачыналі размініраваць іх, і працы гэтай застаецца яшчэ і сучасным прафесіянальным ваянным.

Да нашай размовы далучаецца апэратар фільма Вячаслаў Дунаеў:

— Яшчэ да пачатку здымак мы дамовіліся з ваяннымі і паехалі разам з імі ў Докшыцкі раён — туды, дзе аkurat зараз праводзяцца рэальныя работы па размініраванні.

Нам важна было ўбачыць на ўласныя вочы, як сёння выглядае дзейнасць сапёраў. Так, у параўнанні з пасляваенным часам яны маюць у сваім арсенале не толькі шпуглы з металадэтэктарамі, але і найноўшую тэхніку, адпаведную амуніцыю... Але ж усё роўна яны штодня сутыкаюцца з тым, што з часу вайны не страціла сваёй небяспечнасці. Пры нас на полі, дзе да гэтага шмат дзесяцігоддзяў пасвіліся каровы, яны літаральна па пару-тройку гадзін сабралі некалькі дзясяткаў мін, склалі іх у вялікую яміну і падарвалі. Натуральна, з пазіцыі тэхнікі бяспекі нам дазволілі назіраць за самім падрывам з даволі вялікай, бяспечнай адлегласці. Аднак для адпаведнага

Максім Панімацканка — Акуліч і Дзмітрый Чуйкоў — Пасечнік.

«...і рэальныя выбухованебяспечныя прадметы, знятыя падчас планавага размініравання ў 2021 годзе.

ўражання хапіла таго, як нашу машыну, што знаходзілася ці не ў паўкіламетры ад месца падрыву, падкінула выбуховая хваля. Зрэшты, аkurat пасля гэтай "рэаліці-эксперсіі" мы з рэжысёрам канчаткова ўпэўніліся ў тым, што жадаем уключыць у будучы фільм не толькі мастацка-пастановачны, але і рэальны, дакументальны здымак таго, што ж сабой уяўляе рэальны выбух міны. Каб ніхто не думаў, што сёння гэта ўжо не небяспечная зброя, а ўсяго толькі ржавыя жалезычкі, якія валяюцца ў зямлі.

Дарчы, адной з важных, праведзеных праз увесь фільм тэм з'яўляецца тэма людскога надбальства ў

дачынэнні да той вайны. Злаецца, прайшло шмат дзесяцігоддзяў і можна жыць, не задумваючыся пра падзеі "даўно мінулых дзён". Аднак гісторыя даводзіць інаша, дастаткова толькі паглядзець выпускі навін. Так, мы рэгулярна бачым сюжэты з Сірыі, Нагорнага Карабаху, у якіх журналісты распавядаюць пра факты гуманітарнага размініравання тэрыторый для таго, каб людзі маглі нармальна жыць і не баюцца за будучыню ўласных сем'яў. І пры гэтым мы часта не ведаем пра тое, што з аналагічнымі сітуацыямі і ў наш час сутыкаюцца, прыкладам, айчыннымі фермерамі, якія раптам на ўласных палях сустракаюцца са старымі мінамі і боепрыпасамі.

— Ваенныя кажуць, што гэта талкам натуральны факт: зямля выціскае схаваанае ў ёй жалеза на паверхню, і гэтым тлумачыцца тое, што выбухованебяспечны "ўраджай" не атрымліваецца сабраць раз і назаўсёды. Мы ж, прывычныя да жыцця ў мірны час, ставімся да розных перастырог часта вельмі скептычна, маўляў, мяне гэта не датычыць. Аkurat да гэтай тэмы мы звяртаемся ў сучаснай ліній фільма, — кажа рэжысёр.

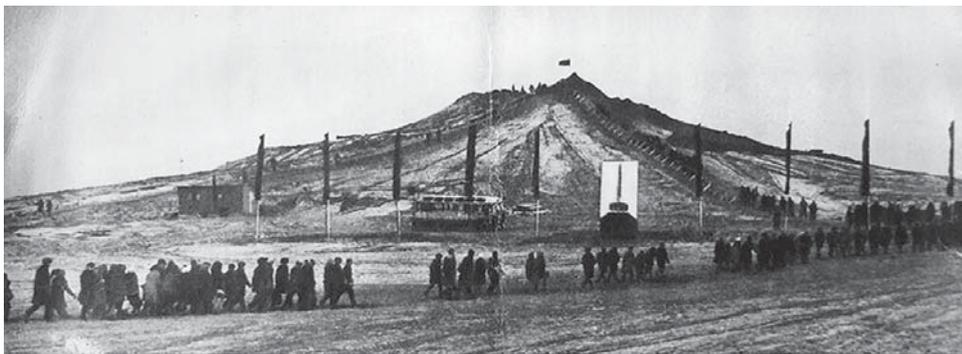
На здымачнай пляцоўцы — маладыя беларускія актёры, якія будучы заняты ў галоўных ролях. І заўважаю, што для іх праца ў "Полямі пад попялам" з'яўляецца ўваходам не толькі ў прафесію, але і ў гісторыю ўласнай краіны. Яны шмат размаўляюць з рэжысёрам пра тое, што ж рухала іх раўналеткамі ў 1945 годзе, і пра тое, што аkurat на такіх рысах, які самаадданаць, шчырасць, апантанасць, і замешаны беларускі характар. Але фільм, паводле сваёй задумы, разлічаны на аўдыторыю ўсёй постсавецкай прасторы. Менавіта таму адну з роляў у ім сыграе народны артыст Расій Ігар Ясуловіч. Яго герой — аkurat алзін з тых маладых размініраў, хто не загінуў у 1945 годзе і чый унук — Аляксей Акуліч у выкананні Максіма Панімацканкі — працягвае сёння справу, распачатую 75 гадоў таму.

— Бадай, адной з самых складаных задач для сучасных беларускіх кінематаграфістаў з'яўляецца пошукі адпаведнай натуры для таго, каб паказаць пасляваенную краіну. Безумоўна, сучасныя тэхналогіі дазваляюць за кошт выкарыстання камп'ютарнай графікі стварыць практычна любую карцінку. Але дзеля таго, каб у фільме гэта не выглядала штучна, яна ўсё роўна павінна быць "жывой". Тое, чым краіна можа ганарыцца, для нас выклік — ці не адзінае месца ў Беларусі, дзе сёння можна здымаць разбураны пасляваенны Мінск, мы знайшлі... у Бабруйску, на руінах старага зачыненага заводу. А жылце сучасных ваянных здымалі на тэрыторыі рэальнага Супраціўнага цэнтры — дзе ж яшчэ найлепшым чынам можна адчуць усю спецыфіку сапёрнай службы, як ні ў яе эпіцэнтры, — распавядае Іван Паўлаў.

Здымачны перыяд "Полямя пад попялам" працягнуцца да канца лета, а сам фільм убачыць свет на пачатку будучага года. І, як зазначаюць яго стваральнікі, ён мусяць стаць данінай памяці ўсім тым юнакам і дзяўчатам, хто ў 1944 — 1946 гадах не стаў спасылкай на "мірны час" і дабравольна аддаваў свае сілы, энергію, а часам і жыццё дзеля таго, каб надалей было я мага мець выбухованебяспечных нагод узгадваць ваеннае ліхацёце.

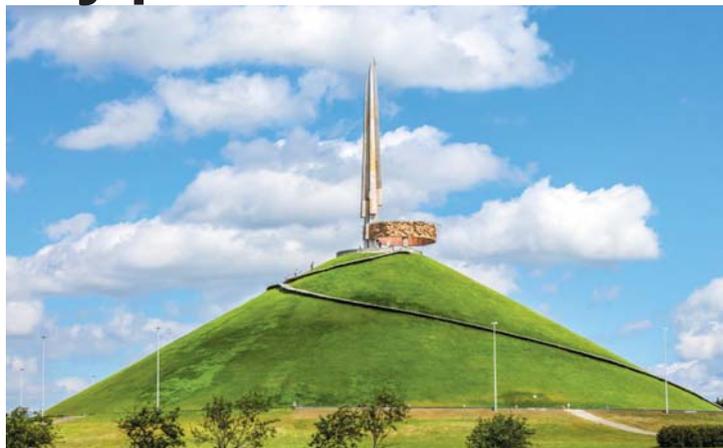
Гутарыла
Таццяна КОМАНОВА
Фота аўтара.

Гэты архітэктурна-скульптурны мемарыял пад назвай “Курган Славы” па сваёй гістарычнай значнасці і прафесійнай якасці вольна амаль паўстагоддзя, нароўні з мемарыяламі ў Хатыні і Брэсце, лічыцца найвыдатнейшым творам беларускага манументальнага мастацтва. Размешчаны ён у Смалявіцкім раёне Мінскай вобласці на 21-м кіламетры магістралі, якая вядзе ад сталіцы ў Нацыянальны аэрапорт “Мінск-2”. Менавіта ў гэтых месцах у ліпені 1944-га ў час найбуйнейшай наступальнай аперацыі “Баграціён” трапіла ў акружэнне, у так званы “Мінскі кацёл”, 150-тысячная групоўка фашысцкіх войск. Гэтая, мабыць, адна з самых грандыёзных аперацый Другой сусветнай вайны, якая праводзілася арміямі 1-га, 2-га, 3-га Беларускіх і 1-га Прыбалтыйскага франтоў разам з партызанамі, пачалася 23 чэрвеня 1944 года і завяршылася 29 жніўня поўным вызваленнем Беларусі. Потым ужо вялікая бітва з фашызмам пракацілася практычна па усёй Усходняй Еўропе...

Так нараджаўся Курган Славы. Людзі нясуць зямлю... 1967 г.

Курган Славы

Як клічнік Гісторыі

А.Бембель (у цэнтры) на Кургане Славы.

...Прыкладна вясной 1966 года я, малады супрацоўнік Міністэрства культуры, пазнаёміўся з народным мастаком БССР Андрэем Ануфрыевічам Бембелем. Ён запрасіў мяне ў сваю майстэрню на Беламорскую, 42 і ў кантэксце гаворкі пра мастацтва між іншым сказаў, што зараз прапрацоўваецца ў Мінскім аб’екце КПБ праект пастаноў пра стварэнне манументальнай скульптурнай кампазіцыі ў Мінскім раёне ў тонар перамаганоснага завяршэння Беларускай наступальнай аперацыі “Баграціён”. Дадаў, што гэтая прапанова павінна быць зацверджана на бюро ЦК КПБ. Я тады зразумеў, што Бембель як скульптар зацікавіўся гэтай тэмай — інакш навошта яму было павадамяцца пра тую ідэю менавіта мне, тады яшчэ зялёнаму мастацтвазнаўцу.

Прайшоў нейкі час. З Бембелем у мяне ўсталявалася вельмі добрыя чапавечыя адносіны, і я быў у курсе практычна ўсіх яго творчых і педагогічных спраў: ён узначаліў кафедру скульптуры БДТМІ, дзе даводзіў да розуму такіх таленавітых вучняў, як А.Анікейчык, Л.Гумілеўскі, І.Міско, А.Аршмоўч, У.Слабодчыкаў і шмат іншых. Праз некалькі гадоў лёс склаўся такім чынам, што мы нават працавалі поплеч у штаце Саюза мастакоў: Андрэй Ануфрыевіч у якасці старэйшага саюза, а я — спачатку талі кіраваў творчымі секцыямі, потым быў выбраны аргасакратаром.

Але гэта было пазней. А пакуль, заеца, у жніўні таго ж 1966 года прапанова Мінскага

аб’екта партыі была зацверджана першым сакратаром ЦК КПБ Пятром Машэравым, а ўжо праз пару месяцаў на месцы будучага Кургана Славы заклалі памятную плітку і правялі маштабны грамадскі мітынг з удзелам працэсарна-коў усіх гарадоў-герояў СССР.

Я быў на гэтай акцыі разам з самім Андрэем Ануфрыевічам і яго дачкой Кларай. Бачыў, як удзельнікі мітыngu прынялі Наказ будучым пакаленням не забываць подзвіг савецкага народа ў час Вялікай Айчыннай. Тэжэт Наказу быў замураваны ў спецыяльнай капсуле ля падножжа будучага Кургана. У гэты ж дзень узвядзенне мемарыяла пачалося з таго, што тысячы людзей сталі яго проста на вачах фарміраваць — насіць сюды змяненія зямлю, прывезеную ім і з розных памятных месцаў мінулай вайны... Яны неслі зямлю прыгаршчамі, у вёдрах, фуражках, руказах, ручніках. Так маленькі холмік стаў ператварацца ў прыкметную ў усіх бакоў горку. І Курган пачаў паступова расці. Гэта быў нейкі сімвалічны акт ушанавання памяці тых, хто не вярнуўся з бою і хто прынёс канчатковы Перамогу. А галоўны ўклад з тэхнічнага пункту погляду ў нараджэнне велічна-строгага і ў той жа час эмацыянальна-ўзвышанага Кургана, канешне ж, зрабілі перадавыя тэхналогіі таго часу і будаўніча-інжынерная думка.

А пачыналася ўсё не так проста. Маля та ведае, але, як мне расказваў Бембель, у самым пачатку праектавання “наверсе” задумавалася

стварыць не вялізную архітэктурна-скульптурную кампазіцыю, а проста пасадзіць чатыры дубы на халме, якія маглі б сімвалізаваць чатыры франты. Калі не памыляюся, гэта была першая праектная заява тагачаснага галоўнага архітэктара Мінска Аляксея Наканечнага. Сваю прапанову ён накіраваў партыйнаму лідару аб’екта Івану Палякову. А творчая група ўжо была сфарміраваная ў яе ўвайшлі на чале з Бембелем яго вучань скульптар Анатоль Аршмоўч і архітэктар Алег Стаховіч. Трошкі пазней — інжынер Валерый Лапцэвіч і архітэктар Леў Міцкевіч. Канешне, ідэя чатырох дубоў на насыпным кургане была катэгарычна адхілена: не той маштаб для такой сусветна-гістарычнай падзеі, як вызваленне Беларусі. У бембелеўскага калектыву першапачатковы намер наконт Кургана быў зусім іншым. Спачатку Анатоль Аршмоўч і Алег Стаховіч прапанавалі працягнуць чатыры шляхі нацысцкай імперскай арміі — герб III Рэйха і ўмоўнае абрамленне накіпцатт калыца-вянка. Прышлі да Бембеля, на Беларускаю, 42. Паказалі свой эскіз. Андрэй Ануфрыевіч тут жа яго адхіліў.

І прапановаў зрабіць падмурак скульптурнай кампазіцыі кіпцатту каманднага пункта: абразуру і байніцу разам са спянымі штыкамі на ўзгорку-кургане. З дзіцячага белага пластыліна вылепілі тады гэты эскіз-ідэю. Але калі з абразуры сталі даставаць пластылін, яе “столь”-прыкрышчэ звалілася. І нечаканна для ўсіх “на руінах” з’явілася штоось вельмі цікавае, падобнае да Вянця Славы. Заставалася толькі дадаць на ім выявы сімвалічных радоў войск, якія ўдзельнічалі ў вызваленні Беларусі. Спраўдзілі, і ў мастацтве валадарыць Яго Вялікасць Выпадак...

...6 ліпеня 1969 года пры грандыёзнай колькасці народу адбылося адкрыццё мемарыяла. У сувязі з гэтым не магу не прывесці фрагмент з цікавых успамінаў Вольгі Дзялок, першай жонкі Андрэя Бембеля: “У час акупацыі я марыла дажыць да вызвалення, выжыць, захаваць блізкіх і пражыць яшчэ гадоў дзесяць без бамбёжак, без гестапа, мець вобмаль хлеба. Прайшло дваццаць пяць гадоў. Быў не толькі хлеб, а багацце прадуктаў. Сам я сабралася. Трэба радавацца. І я радалася. Асабліва 3 і 6 ліпеня. А вось у гэтым годзе (гавор-

ка пра 1969 год — Б.К.) Дзень вызвалення быў поўны журботы. Усе перадачы, усе выступленні былі напалову прысвечаны загінуўшым. Вясялаі была толькі перадача пра адкрыццё Кургана Славы. І мне глядзець яе было рашана, бо гэта твор Бембеля. Два гады ён працаваў над ім са сваімі архітэктарамі. Два гады тут было шумна, весела, ішлі бурныя спрэчкі. І ні адпачынку, ні часу. Летам выехаў адпачываць (у мінулым годзе) і два разы яго выклікалі ў Мінск тэлеграмамі.

І нарэшце работа завершана, зманціравана ў складаных умовах. Ішлі дажджы, цэмент вільготны, фарба змывалася. Андрэй гаворыць: “Вялізныя краны палымаюць кацёлю, а яму патрэбна было б яшчэ сохнуць дзён сем. І вось думаю: апаае ці абрынецца? І стаю пад ім, кацёлю, разважаю, ужо ўсё роўна: упадзе, дык прама на маю галаву”. Але ўсё абыйшлося. Другога ліпеня Андрэй узяў мяне паглядзець гатовы Курган. Так, ён цудоўны! Я бачыла праект з дня яго нараджэння, усё ўяўляла, якім ён будзе ў выніку... Але тое, што ўбачыла, пераўзышло ўсе мае чаканні. Мяне “агаломшыла”, як бы сказаў наш сын

Алік. Цудоўна выбрана месца, холм паўне над мясцовасцю, гарманічна ўпісаны ў пейзаж, прапорцыі прадуманы вельмі добра, Курган увесць зялёны, велічны...”

Я не буду падрабязна апісваць Курган Славы: гэты мемарыял даўно ўвайшоў у гісторыю савецкага манументальнага мастацтва. Толькі нагадаю некаторыя, магчыма, сухія паўзабытыя факты. Ён узвышаецца над зямлёй на вышыні больш за 70 метраў. Сам узгорак мае вышыню ў 35 метраў. Ад падножжа ўзвесь ідуць дзве ўнікальныя вінтавыя лесвіцы з бетону — кожная па 241 прыступку. Гэтыя лесвіцы спраектаваў інжынер Валерый Лапцэвіч, які для кожнай прыступкі прыдумаў асобнае ўмацаванне. На ўзгорку размешчана скульптурная кампазіцыя: аблічаваныя тытанам, як і на штыку Брэскага мемарыяла, 35-мятровыя чатыры штыкі — сімвалы аплаведных чатырох франтоў. Штыкі атачае калыо, на якім — барэльёфныя выявы сямі вобразаў-партрэтаў пераможцаў: профілі дзяўчыны-партызанкі, старога партызана, лётчыка, матроса, танкіста, маладога і пахылога пехацінцаў. Падмурак абеліска ўпрыгожаны выявамі ордэнаў Славы і Айчыннай вайны. На ўнутраным баку калыца — мазаічны надпіс: “Арміі Савецкай, Арміі-вызваліцельніцы — слава!”

Незадоўга да смерці Бембеля я спытаў майстра разіа, якія тры свае творы ён асабіста лічыць самымі ўдалымі, твораў, якімі ён можа ганарыцца? І ён сказаў: “Партрэт Мікалая Гастэльы, гарэльёф “9 мая 1945 года” на помніку Перамогі на плошчы Перамогі ў Мінску і Курган Славы”. І я яго разумеў. Канешне, у кожным сапраўдным творы мастацтва павінна быць свая мелодыя, свая музыка. Гэта не проста прыемны пластык. Гэта асабіліваць творчага мыслення. Тут і рытм, і лінія, і рух, і прастора, і тонкае адчуванне перспектывы, асабліва важнае ў манументальным мастацтве, і непаўторнасць часу... Такім быў увесць Бембель. У яго лепшых працах гэтая мелодыя поўная, яе заўсёды пазнаеш. Мелодыя мужнай праўды Часу. Мелодыя, непадуладная капрызлівай хуткапайнай модзе. Менавіта такая мелодыя гучыць і ў Кургане Славы...

Дзякуй яму і яго сааўтарам-ападуцманам за гэты твор — твор па-сапраўднаму народны ў сваёй каранёвай аснове.

Аўтару гэтых радкоў пайшоў ужо дзявятка дзесятак. Бывае, мне задаюць пытанне: “Калі вы нарадзіліся?”, а я адказваю: “Калі пачалася Другая сусветная вайна”. На самой справе, калі гэта вайна пачалася, мне было ўжо паўгода. Калі пачалася Вялікая Айчынная, мне ўжо пайшоў трэці год. Таму я, акрамя сваіх, буду карыстацца ўспамінамі майго бацькі, маці, старэйшага брата, цесця і некаторых добрых знаёмых.

ПЕРШАЯ БОМБЭЖКА

...Мой бацька — Рыгор Саулавіч Іофе — уральнец мясцовага Сяліба Ігуменскага павета Мінскай губерні (цяпер Бярэзінскага раёна Мінскай вобласці). Ён быў удзельнікам Грамадзянскай вайны на Украіне, ваяваў у складзе Першай Коннай арміі С.М. Будзённага, дзе ў баях атрымаў цяжкае раненне ў нагу. У 1919 годзе мой бацька ва ўзросце 23 год быў першым міліцыянерам у мястэчку Сяліба. У 1933-м ён ажаніўся з 27-гадовай Куней Навумаўнай Фрумкінай. Яны жылі ў райцэнтры Беразіно, а затым пераехалі ў горад Слуцк, дзе бацька працаваў дырэктарам акрутовай базы Галоўспірта БССР і дзе нарадзіўся яго першынец — сын Сева. Да гэтага бацька быў на розных работах, у тым ліку начальнікам Украінлесу ў Беразіно (гэта значыць начальнікам лясной гаспадаркі, якая забяспечвала лесам Украіну).

“Я ўсё жыццё ўспамінаю дзень 3 ліпеня 1944 года”

У другой палове 1930-х наша сям’я пераехала ў гарадскі пасёлак Беразіно, дзе нарадзіўся аўтар гэтых радкоў. Да Вялікай Айчыннай вайны бацька працаваў намеснікам начальніка ДЭУ — 718 па гаспадарцы. Маці скончыла вучылішча ў Чэрвені і працавала сакратаром Бярэзінскага народнага суда.

У пачатку Вялікай Айчыннай вайны ў Беразіно, у раёне рынка, на старых яўрэйскіх могілках, якія размяшчаліся ў зеляніне вялікіх дрэў, немцы высадзілі дэсант. Міліцыя райцэнтры з удзелам раённага аддзела НКВС змагла знішчыць большасць дыверсантаў, а некалькіх з іх узліў у палон. У аперацыі ўдзельнічаў мой бацька. Але гэта было крыху пазней. А калі пачалася вайна, бацька

знаходзіўся ў камандыроўцы. У тая дні мая бабуля Малка папрасіла маці забраць дзяцей — старэйшага 6-гадовага брата Севу і мяне — і паехаць на пару тыдняў ў Бялынічы да яе дзядзькі, пакуль немцаў не прагоняць. Сама яна засталася даглядаць хату і гаспадарку.

Пасля вяртання з камандзіроўкі бацька ўвайшоў у склад групы па ахове маста. Потым пасля вайны ён раскаваў, што мост узарвалі, калі першы нямецкі танк уехаў на яго, а трэба было пачакаць, пакуль фашысцкая калона поўнаасцо заедзе на мост.

У Бялынічах нашу сям’ю ўпершыню забілі немцы самалёты. Усе выбеглі з хаты мацінага дзядзькі і хава-ліся ў агародзе, лічачы, што там можна пазбегнуць небя-

пекі. Магілёўская шаша была запоўнена адступаючымі войскамі Заходняга фронту і бежанцамі з Мінска, Чэрвеня і Беразіно. Бацька папрасіў работнікаў ДЭУ-718 да прыхода органаў НКВС дапамагчы эвакуіраваць сваю сям’ю далей ад фронту. Пасля бомбёжкі Бялынічы мы (цяжарная маці, брат Сева і я) пайшлі пешшу на Магілёў і ўліліся ў велзарны натоўп бежанцаў, які бязладна рухаўся па шашы Мінск — Магілёў у напрамку да Магілёва. Нам пашанцавала. Бо нас падобраў машына ЗІС-5 з раненымі байцамі і афіцэрамі. Убачыўшы цяжарную жанчыну, падсадзіў яе з дзецьмі ў машыну. Севу на руках на палножцы трымаў адзін ваенаслужачы, і нам цудам удалося эвакуіравацца. Менавіта на гэтай

машыне ехаў саслужывец бацькі Рыгор Соркін, які і вывез нас з Бялыніч, пасадзіў у цялушку. У чыгуначных таварных вагонах нашу сям’ю вывезлі ў Тамбоўскую вобласць, а пасля набліжэння лініі фронту эвакуіравалі адтуль у калгас імя 1 Мая Сыр-Дар’інскага раёна Кзыл-Ардынскай вобласці Казахскай ССР.

Мой бацька некалькі разоў быў у розных ваенкаматах і прасіў накіраваць яго на фронт, але медыцынскія камісіі “не прапусьцілі” яго ў дэючыю Чырвоную Армію з-за цяжкай раны на назе, атрыманай у гады Грамадзянскай вайны. Пазней ён знайшоў нас у Бугуруслане. Там тата ўладкаваўся працаваць загалчыкам гаспадаркі — экспедытарам дзіцячага дома. Потым да нас прывезлі дзядзю і інтэрнат (у інтэрнатаўцаў бацькі былі на фронце або ў Маскве), а бацька застаўся на ранейшай рабоце. 21 студзеня 1942 года ў Бугуруслане нарадзіўся наш малодшы брат Навум.

РАСТРАЛЯНЫЯ РОДІЗЧЫ

...Між тым у 1941—1942 гадах на акупаванай тэрыторыі ў Беразіно, Бярэзінскім раёне і Чэрвені ад рук нацыстаў і іх пасобнікаў — літоўскіх калаба-

рацыяністаў (батальён А.Імпур’явічуса) і мясцовых паліцаў загінула каля 20 маіх сваякоў, у тым ліку бабуля Малка (маці маёй маці), брат бацькі — чалавек з інваліднасцю Хоня Іофе, браты маці Залман Фрумкін і Вэльт Фрумкін са сваёй жонкай Куней Фрумкінай, сям’я сястры бацькі Хай-Гіты.

У 2012 годзе ў Мінску выйшла ў свет 2-е, перапрацаванае і дапоўненае выданне зборніка артыкулаў даследчых работ “Інваліднасцю Хоня Іофе, браты маці Залман Фрумкін і Вэльт Фрумкін са сваёй жонкай Куней Фрумкінай, сям’я сястры бацькі Хай-Гіты.

У 2012 годзе ў Мінску выйшла ў свет 2-е, перапрацаванае і дапоўненае выданне зборніка артыкулаў даследчых работ “Інваліднасцю Хоня Іофе, браты маці Залман Фрумкін і Вэльт Фрумкін са сваёй жонкай Куней Фрумкінай, сям’я сястры бацькі Хай-Гіты.

“Холокост в местечках и деревнях Белоруссии (1942 — 1943)” ёсць такія радкі: “Ещё в августе 1941 года нацисты в районе деревни Новоосёлки учинили массовый расстрел значительной части березинских евреев — молодых, здоровых мужчин и юношей, то есть тех, кто мог организовать еврейское Сопротивление против немецких оккупантов. Тогда было вывезено и убито 250 безоружных человек. Среди них были дядя автора этих строк Фрумкин Вольф и Фрумкин Залман. Об этой трагедии напоминают памятник на месте их гибели.

Заканчэнне — на старонцы 12.

Іофе Г.С.

Сева Іофе.1958.

Залман і Вэльт Фрумкіны. 1930 г., м.Беразіно.

Цяпер, чытаючы падручнікі гісторыі, мы можам аднавіць ваенныя падзеі цалкам. Але для сваіх сучаснікаў, тое ліхалецце — рэч асабістая, са сваім адметным тварам... У нашай сям’і надаюць вялікае значэнне святам Перамогі, бо жывыя ўзгадкі родных, каму давалася перанесці турботы вайны, і ўспаміны пра тых, хто сам ваяваў. Таму для мяне важна і надалей захаваць тагачасную памяць аб маіх прадчурацях.

Павел САЛАЎЁЎ

ФОТА З СЯМЕЙНАГА АРХІВА

Маёй бабуле Тамары Салаўёвай зараз 86 гадоў. Пачатак вайны яна памятае добра. Па іх вёсцы Альхоўка, што ў Бярэзінскім раёне, спачатку прайшоў гоман, а потым побач пачалася бомбёжка. Неўзабаве прыехалі нямецкія салдаты на трохколавых маташыклах, а ў навакольных лясах з’явіліся партызаны.

Неяк бацьку бабулі Аляксандра Смычка ліжыла абвінавачваць у сувязі з акупантамі. Зводзіць з іх рахункі прыйшлі два партызаны. Але бабулін брат

Вайна ў памяці асобнай сям’і

Лёня, расчуліўшы плачам незнаёмцаў, не даў вывесці тату за парог, дзе таго чакала б смерць.

Надта лютавалі немцы, забіралі хатнюю жывёлу, пагражалі расстраляць. Выйсце для выскоўцаў было адно — уцякаць у лясы. Сям’я Смычок таксама стала выпаннікамі. З сабой прадбачліва ўзялі карову, якая вырастаўвала ад голаду, каны з возам. Нават браті коўдры з падушкамі. Такая падушка неяк выраставала бабуле жыццё. У лесе былі пастаянныя перастроўкі партызан з немцамі. І ляцеўшая “шалёная” куля трапіла ў пер’е пад Тамарынай галавой, калі тая ляжала на падушцы, не прычыніўшы шкоды ёй самой.

Аднойчы ў блуканнях, дзеці каля ракі, назвы якой бабуля ўжо не памятае, яна убачыла цяжка параненага немца, які стагнаў і паказываў, што хоча пашы. Дзяўчынка прынесла яму вадзі. Дзяўчынка прынесла яму вадзі. Дзяўчынка прынесла яму вадзі.

Ужо пры адступленні немцаў, сям’і патрэбна было дапамога да калонаў бежанцаў. У пераходнай на іх шляху стаў напураваць мост. Узгадвае Тамара, як са слязьмі мапілася яе магуля і бабуля з адным толькі жаданнем — перайсці. Бацька пасадзіў усіх на воз і хутка пагнаў каны. Урэш-

це, з Божай дапамогай, яны пераадолелі перашкоду.

У 1944 годзе, яшчэ да вызвалення раёна, менавіта забраў жыццё бабулінага брата, таго самага Лёні. Ды, тым не менш, сям’і, у якой засталася трое дзяцей, было радасна, што скончылася вайна. Вёска Альхоўка была напалову спаленая, але дом Смычкоў заставаўся цэлым. Аляксандр Сямёнавіч вырашыў адлаць яго сям’і брата, а сам набыў зруб і перавёз яго ў Беразіно. Але бярэнін яшчэ трэба было скласці. Бацька бабулі быў настаўнікам, і атрымоўваў штомесяц карткі, па якіх на тыдзень выходзіў бохан хлебаціліны. Гэты хлеб рэзалі на дзесяць роўных частак і пасылаў Лямару гандзяваць ім па 10 рублёў за кавалек. У выніку дом аднавілі, і ён дагэтуль стаіць на адной з вуліц горада.

Бабуля раскавае, як на чавалі ў паспеўнай недабудаванай хаце, а з раніцы яны з братам сядзелі, прыліжліва да прызбаў і чакалі, пакуль аб’агрэе сонца. Памятае і смешны выпадак: неяк трэба было расклашчыць пудам пшаніцы з работнікамі, якія клалі падлогу ў хаце. Тамару пасадзілі гімнаваць мяшко, але яна занула, а калі прачнулася зэрня ўжо не было.

Курсант. Масква, 1939

Далей бабуля вывучылася і працавала зубным тэхнікам, спачатку на размеркаванні ў вёсцы Валосава Талачынскага раёна. Там знаёмілася з мам дзядзькі Аляксандрам Паўлавічам Салаўёвым. Затым новаспечаная сям’я пераехала ў Беразіно. Выхваляў трох сыноў, малодшага з якіх назвалі Лёня...

Яшчэ адна гісторыя пра майго дзедзю Васілю, бацьку матулі, ветэрана. Я не ведаў яго, а збіраў інфармацыю ў родных па частках, таму расповед будзе сціслы. Нарадзіўся Васіль Парфёнавіч Андрэю ў вёсцы Вішняўка Рагачоўскага раёна ў 1917 годзе ў звычайнай сялянскай сям’і. Скончыў бухгал-

Баявая ўзнагароды.

тарскія курсы, пасля ў 21 год быў прызваны ў армію, у войска паветранай абароны. Вайна пачалася, калі яму быў тэрмін дэмабілізавацца, таму Васіль адправіўся не дамоў, а працягнуў службу сяржантам у 52-м зенітна-пражэктарным батальёне 6-га пражэктарнага палка. Яго задача была супрацьстаяць налётам варажай авіяцыі, славаму “Люфт Ваффе”, карэктываваць агонь адмысловых пушак.

Па ўзгадках родных, ён прайшоў усю вайну са сваім палком без адзінага ранення, хоць і браў удзел у абароне Масквы, а затым ліквідаваў фашысцкі “кацёл” на Усходне-Памеранскай аперацыі. Быў узнагароджаны ордэнам Вялікай Айчыннай вайны, медалём “За баявыя заслугі”, “За перамогу над Германіяй у Вялікай Айчыннай вайне”, шматлікімі юбілейнымі медалямі, якія захоўваюцца ў нашай сям’і, а таксама медалём

“За абарону Масквы”, з якім яго хавалі. Завяршыў вайну малодшым лейтэнантам.

Вось, ва ўласнасці і ўсе сведкі пра дзядулю Васіля. Аб яго службе ёсць інфармацыя і ў шматлікіх ваенных інтэрнэт-архівах. Ён вельмі мала гаварыў пра вайну, а імкнуўся жыць і радавацца кожнаму дню. Прашаваў доўгі тэрмін кіраўніком аддзела забеспячэння і збыта на Рагачоўскім вайным заводзе. Пабудаваў дом у гэтым горадзе, ажаніўся, выхваляў і даў адукацыю траім дзецям.

Ведаючы пра такія выпрабаванні сваіх родных, як можна не надаваць увагі святу вызвалення Беларусі? Паглыблячыся ў памяць пакаленняў, можна адназначна сказаць — вайна непрымальна з’ява. І хочацца верыць, што наша зямля і наш народ болей не зазнаюць часоў ліхалецця.

Яўген РАГІН

Інакш кажучы, работнік культуры — месія, ад якога залежыць вельмі многае. Праўда, не кожны хоць гэта ўсвядоміць. Між тым чарговы беларускі рэнесанс вымагае не статустаў, а тых, хто правільныя кніжкі ў дзяцінстве чытаў.

А цяпер паглядзім, чым жыве на сёння рэгіянальная культура нашай краіны. Як і заўжды, глабальныя праблемы бярэцца вырашаць Палац мастацтваў **Бабруйска**. Загадчык культурна-масавага сектара Кацярына Каваленка піша: “17 чэрвеня ў азда-раўленчым летніку сярэдняй школы № 16 **Бабруйска** работнікі палаца правялі акцыю “Экалогія: трывогі і спадзяванні”, якая ў чарговы раз нагадала, што нашай планеце пагражае небяспека, але ў нашых сілах выратаваць Зямлю. Пагаварылі аб адходах, пра тое, як правільна іх збіраць і перапрацоўваць. Таксама прысутныя даведліся, што можна вырабіць з другой сыравіны”. Задача акцыі, неаспрэчна, высакародная. Але да тэорыі няблага было і трохі практыкі далучыць. Да прыкладу, прызначыць дзень барацьбы з пластыкавымі бутэлькамі, якія сёння ці не пад нагамі валяюцца, сабраць іх і на перапрацоўку накіраваць. А мо так яно насамрэч і было? Тады даруйце. Тады жыццё наша сапраўды мяняецца.

Чарговае мерапрыемства **Бабруйскага** палаца, па словах усё той жа Кацярыны Каваленка, — свята спорту і здароўя для навучэцаў. Вось тут недахопу ў практыцы яўна не было: майстар-клас з элементамі фітнесу вяла кіраўнік аматарскага аб’яднання Наталія Чорная.

Рэха ўспаміну пра пачатак вайны. “У Дзень усенароднай памяці ахвяр **Вялікай Айчыннай вайны**, 22 чэрвеня, у нашай установе прайшоў мерапрыемства “Мы памятаем...”, — піша загадчык аддзела бібліятэчнага маркетынгу і работы з фондам **Берастаўіцкай** раённай бібліятэкі імя Восіпа Кавалеўскага Алена Огер, — падчас якога адбылася прэзентацыя кнігі жыхара **Вялікай Берастаўіцы**, публіцыста **Міхаіла Маскальчука** “Каб памяталі...”. **Міхаіл Восілевіч** — аўтар нарысаў і публікацый пра апошнюю вайну, эсэ пра лёсы людскія, гумарыстычных апавяданняў. Кніга “Каб памяталі...” — зборнік апавяданняў, інтэрв’ю розных садоў пра падзеі ваеннага ліхалецця. Кніга выдадзена пра падтрымку і актыўным удзеле супрацоўнікаў аддзела абслугоўвання і інфармацыі **Берастаўіцкай** раённай бібліятэкі”.

Супрацьваенны расповед даслапа загадчык аддзела маркетынгу **Бярэзінскай** цэнтральнай раённай бібліятэкі Тамара Круталевіч. Гаворка ў лісце — пра дзейнасць партыяцкага чытай-дворыка. Дзеля гэта працуе і

Вы прыйшлі змяніць жыццё

Суб’ектыўнае. Чым адрозніваецца чалавек, які прачытаў “Каласы пад сярпом тваім”, ад чалавек, які нават не ведае, хто такі **Уладзімір Караткевіч**? Чым? Усім! Верай, перакананнямі, жыццёвымі мэтай, адукацыяй... Я цяпер не пра вялікую сілу мастацтва, якая робіць з істоты асобу. Памятаеце, **Уладзімір Высоцкі** спяваў пра патрэбны для правільнага сталення кніжкі? Маўляў, камусьці шануе іх прачытаць, а камусьці — не. Дык вось, вельмі важна, каб правільная кніжка патрапіла ў рукі маладога чытача тады, калі трэба. А гэта ўжо клопат бацькоў, педагогаў, работнікаў культуры.

І з такой нагоды — вельмі важная думка. Пісаў, пішу і буду пісаць, што нічога не памянаецца ў статусе клубніка, бібліятэкара, музейшыка, пакуль яны будуць лічыць галоўнай сваёй мэтай толькі задавальненне культурных патрэб насельніцтва. Яшчэ і звышзадача ёсць. Яна ў тым, каб напоўніцу ўплываць на станаўленне нацыянальнага светапогляду, заснаванага на нашай беларускай традыцыйнай культуры, каб істотна мяняць жыццё ў лепшы бок. Пагадзіцеся, місія не для абыякавых выканаўцаў чужых загадаў.

На здымках:

- 1 “Фронтавая” бібліятэка на **Аўгустоўскім** канале
- 2 Хор ветэранаў з **Ашмянаў** не старэе ніколі
- 3 **Бярэзінская** бібліятэка: “Вайна вачыма дзяцей”
- 4 Святы касцоў на **Дзятлаўшчыне**
- 5 Юшка з **Вярэйкаў**

дзана віртуальная вандручка па слоніцкіх вуліцах, названых у гонар герояў, што вызвалілі горад ад фашыстаў.

“22 чэрвеня на **Аўгустоўскім** канале (шлях **Дамброўка**) па маршруце культурна-патрыятычнага круізу працавала “фронтавая” бібліятэка. Стварылі яе работнікі інфармацыйна-бібліятэчнага аддзела **Гродзенскага** раённага культурна-інфармацыйнага цэнтру і **Сапоцкінскай** гарнаасякловай бібліятэкі-цэнтру турызму і краязнаўства. Быў тут і **Куток партызанскага побыту**, дзе экспанаваліся салдацкія пісьмы, плакаты тых часін, асабістыя рэчы байцоў”, — паведаміла галоўны бібліятэкар па арганізацыйна-маркетынгавай дзейнасці інфармацыйна-бібліятэчнага аддзела **Карына Ошва**.

У **Зэльвенскай** раённай бібліятэцы правялі круглы стол “Першыя дні вайны: падзеі на **Зэльвеншчыне**”. Гаворка ішла пра малавядомы **Зэльвенскі** партыяцкі фронт 1941 года. Стратэгічнае шасэ **Беласток-Ваўкавыск-Слонім** аказалася да такой ступені забітае нашымі войскамі, што фашысцкія самалёты амаль беспакарана знішчалі тысячы салдат. І ўсё ж вялікай крывавай цаной “мяшок” быў прарваны. Мы

толькі вучыліся тады ва-яваць...

Карына Грыгарук з **Ашмянаў** распавяла пра мясцовы хор ветэранаў вайны і працы. Калектыў, створаны ў 1986 годзе, надвычай актыўны. Нават у **Белдзяржфілармоніі** выступаў. Народным хорам сёння кіруюць выкладчыкі **Ашмянскай** дзіцячай школы мастацтваў **Ірына Асмольская** і **Юрый Брашко**. Народны ансамбль **ДШМ “Карусель”** акампаніруе хору. У складзе яго — 24 удзельнікі. Усе таленавітыя, выконваюць беларускія народныя песні, песні ваенных гадоў, творы грамадзянскай тэматыкі.

25-27 чэрвеня прайшоў **XXVII** Міжнародны фестываль песні і музыкі “**Дняпроўскія** галасы ў **Дуброўне**”. Як распавядае начальнік аддзела ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі **Дубровенскага** райвыканкама **Людміла Дуларавы**, сёлета ў свяце бралі ўдзел 20 калектываў з **Беларусі** і **Украіны**. Нягледзячы на эпідэмічныя абставіны, фест над **Дняпром** хоць і згубіў у час прадстаўніцтва, але, хачу верыць, захаваў сваю “салаўіную” спеўную адметнасць.

Працягваюцца святы касцоў. Не стала выключэннем і **Вензаўка Дзят-**

вулічны тэатр кнігі “**Вайна** вачыма дзяцей”.

80-годдзе пачатку **Вялікай Айчыннай вайны** — тэма ліста загадчыка аддзела бібліятэчнага маркетынгу **Слонімскай** раённай бібліятэкі імя **Якуба Коласа** **Наталлі Гурскай**. Яна распавядае, што аддзел абслугоўвання і інфармацыі ўстановы падрыхтаваў гадзіну па-

эзіі “**І горкі дым вайны**”. На мерапрыемства запрасілі ўдзельнікаў аматарскага аб’яднання “**Залаты ўзрост**”, што дзейнічае пры бібліятэцы. Лёсы піянераў-герояў згадалі дзеці з прышкольнага летніка “**Брыганціна**”. А ў філіяле “**Гарадская** дзіцячая бібліятэка імя **Аляксандра Пушкіна**” прайшла вахта памяці. Тут была нала-

лаўскага раёна. А пачаўся конкурс са старажытнага абраду: вясковая прыгажуня напала самага сталага работніка квасам, а той адзязчыў за клопат, павязавшы ёй хустку. Першае месца за хуткасць і якасць прысуджана касцу Уладзіміру Зінкевічу. Перад удзельнікамі конкурсу і гасцямі выступілі вакальна-інструментальны гурт і народны тэатр-студыя з Дзятлаўшчыны, народны ансамбль песні **Казлоўшчынскага** дома культуры. Паведамля пра прыгожае свята загадчык аддзела металычнай работы Дзятлаўскага раённага цэнтру культуры і народнай творчасці Марына Лукіянец.

Вы каштавалі смажанага ў смятане карася? Калі не, я спачуваю ад душы. Майце на ўвазе, што ў аграгарадку **Вярэйкі Ваўкавыскага** раёна гэтым займаюцца кожнае лета, а свята “Вярэйкаўскі карась” даўно стала раённым брэндам. Вось і сёлета ў Вярэйках было клёва. Пра гэта напісала загадчык аддзела пра правядзенні культурных мерапрыемстваў Ваўкавыскага раённага цэнтру культуры Ларыса Ланіна.

Сяргей Чыгрын не толькі наш актыўна пазаштатны аўтар, ён яшчэ і шікавы паэт, літаратура — і краязнаўца, гісторык, перакладчык, публіцыст. Бібліятэкар Інтэграванай бібліятэкі аграгарадка **Сялявічы Слонімскага** раёна Грына Каранец піша: “Сяргей Чыгрын *былы вядомы як аўтар гісторыка-краязнаўчых кніг. Але сваю літаратурную дзейнасць ён распачаў вершам “Свеціць сонейка” ў часопісе “Бярозка”. Потым выйшла паўдзясятка паэтычных зборнікаў для дарослага чытача. А вось сёлета з’явілася кніга вершаў і для дзяцей — “Слонік і гармонік”. Прэзентацыя яе прайшла ў нашай бібліятэцы”.*

Металыст са **Смаргонскага** раённага цэнтру культуры Вольга Крывянюкова даслала нізку навін. У фармаце дыстанцыйнага ўдзелу прайшоў шосты штогадовы рэгіянальны фест батлечных тэатраў. Васямнаццаць калектываў з **Гродзенскай, Мінскай і Віцебскай** абласцей даслалі відэазапісы сваіх спектакляў. У намінацыі “Лепшы спектакль” найлепшым стаў народны тэатр аддзела рамёстваў і традыцыйнай культуры **Ліскага** РІЦК... У раёне прайшоў шэраг мерапрыемстваў да 80-годдзя з дня пачатку Вялікай Айчыннай вайны. 22 ліпеня ля помнікаў загінулым землякам прайшлі мітынгі-рэжымы.

Пішыце пра цікавае і здзіўляйце!

Сустранемся праз тыдзень.

Такі ў іх лад...

Свята рамёстваў на Зэльвеншчыне

У Дзярэччыне прайшло штогадовае свята “Рамяство як лад жыцця”. У гасцінны аграгарадок прыехалі таленавітыя майстры з усіх куткоў раёна. Кожны з іх для нас — асобны ўнікальны свет, цікавы творчымі прыхільнасцямі. Хачу назваць кожнага.

Падчас свята у Зэльве.

Лілія Амельяничук — спецыяліст па саломаліценні з 16-гадовым досведам. З мінулага года Лілія Мікалаеўна — у ліку носьбітаў нематэрыяльнай культурнай спадчыны Рэспублікі Беларусь. Нядаўна з вучаніцай Настассяй Радзійэн брала ўдзел у абласным конкурсе “Казкі і паданні роднага краю”. А яшчэ ў майстрых ёсць вучаніцы Ганна Лупач і Настася Салавей. Інакш кажучы, з пераемнасцю ў Амельяничук усё цудоўна.

Без вышывальшчыц Зінаіды Шабунько, Ганны Пазняк і Людміль Херкавай свет быў бы не такім маляўнічым. “Крыжыкамі” яны робяць карціны, аздабляюць сурвэткі, паспелую білізну. Да слова, вышыўка і па сёння застаецца адным з папулярных відаў народнай творчасці.

Нашы керамісты — гэта тэма для бясконных размоў пра развіццё

Выстава вырабаў дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва.

Танцы і спевы ад зэльвенцаў.

мастацтва глінамесца. Сяргей і Марыя Худзевы працуюць у тэхніцы задымленай керамікі. Іх вырабы пазнаюць і за межамі Беларусі. А Грына Дзярэчынскі — спецыяліст па гліняных сувенірах.

Найлепшая наша ткачыца — народны майстар Беларусі Антаніна Пеняк. А Аляксандр Галенда любога навучачы плесці з ласы кашы ды кошыкі. І не будзе ім зносу.

Скульптуры з дрва робяць далёка не ва ўсіх раёнах. Тут не толькі талент патрэбны, але яшчэ і сіла. Усе гэтыя якасці прысутнічаюць у разьбяроў Аляксандра і Уладзіміра Ішчанкаў. Вось, да прыкладу, выява воўка з мульшкі “Жыў-быў пёс” ці скульптура ястраба. Зроблены яны з цяжкага ясеня. А побач заўжды шмат ахвотных сфатаграфавашца.

Пазнаёмліся гасці свята і з Веранікай Жамойцінай, якая стварае лялькі з паролону ды іншых падручных матэрыялаў. Тая сітуацыя, калі традыцыя закладваецца на нашых вачах.

А ўвогуле праект знаёмства з нашымі рамеснікамі мы называлі “Адкрыцці людзям”. Думаю, што агульная карысць ад яго відавочная.

Святлана ЯКУТА,
металыст аддзела па развіцці народнай творчасці Зэльвенскага раённага цэнтру культуры

На радзіме паэта і каваля

Як у Крошыне ўшаноўваецца кавальства

Перад тым, як пачаць гаворку аб свяце, якое адбылося днямі ў аграгарадку Крошын, хацелася б задаць рытарычнае пытанне: “Што мы ведаем аб такім старажытным рамястве, як кавальства?” Несумненна, кожны бачыў каваньня вырабы, якія вабяць сваёю суроваю прыгажосцю, але стаць непасрэдным сведкам таго, як у выніку адвечнага спаборніцтва агню і металу на свет нараджаюцца сапраўдныя шэдэўры кавальства, даводзілася не кожнаму. Унікальную магчымасць даведацца аб тонкасцях і асаблівасцях аднаго з самых старажытных рамёстваў атрымалі гасці і жыхары аграгарадка Крошын падчас правядзення свята кавальства “Крошынскі перазвон”.

Трэба адзначыць, што гэтае мерапрыемства становіцца брэндам і візітоўкай Баранавіцкага раёна. Праводзіцца яно ўжо трэці раз, але сёлета было арганізавана з асаблівым размахам, бо набыла статус міжрэгіянальнага і праходзіла цягам двух дзён. Мясцічка Крошын — радзіма нашага знакамітага земляка, каваля і паэта Паўлюка Багрыма. Тут жа, у мясцовым касцёле, знаходзіцца выкаваная ім жырэндоля.

Традыцыю кавальства ў нас працягваюць моцныя духам і цэлама майстры. На “Крошынскім перазвоне” сабраліся кавалі з Брэсцкай вобласці, з Мінска і Гродна, Яны здолелі не толькі паказаць сваё майстэрства, але і паўдзельнічалі ў прафесійным конкурсе паміж сабой. Спаборнічаны праўнікі агню і металу ў трох намінацыях: рабілі нешта на выставу-продаж, дэманстравалі выраб, выканана ў якасці хатняга задання, а непасрэдна падчас свята на вачах у публікі кавалі-выраблялі кандэлябар. Прафесійны ўзровень выканання ўсіх гэтых заданняў ўлічваўся членамі журы, узначальваў якое беларускі мастацтвазнаўца, прафесар, старшыня Беларускага саюза майстроў народнай творчасці, член Міжнароднай арганізацыі народнай творчасці Юген Сахута...

А распачалося свята адкрыццём арт-аб’екта пад сімвалічнай назвай “Натхненне час не выбірае”. Крэатыўным дапаўненнем да каваня ляхтара, які быў выраблены ў гонар першага фестывалю кавальства стаў стол і музычная лаўка (праца Дзмітрыя Шашкова і Георгія Пиднкі). Кожны населены пункт — невялікая веска ці мільённы горад —

Гаспадары агню і металу.

павінен мець адметныя рысы і запамінальныя мясціны. У Крошыне яны таксама ёсць.

Любое свята, асабліва тое, што праходзіць на адкрытым паветры, прадугледжвае не толькі гасцей-гледзючы, але і цэлы шэраг рознага роду забаў. Не стала выключэннем і наша кавальскае свята. У той час, калі майстры ўтаймлівання агню і жалеза займаліся сваёй справай, увазе гасцей была прадстаўлена канцэртная праграма з удзелам творчых калектываў Брэсцкай вобласці, выстава-продаж майстроў народных промыслаў, майстар-класы па традыцыйных відах рамёстваў, паказальнае выступленне клуба гістарычнай рэканструкцыі, гумарыстычная фальклорная праграма і шмат яшчэ чаго цікавага.

Асобна хацелася б сказаць аб рабоце пляцоўкі “Бібліятэчны палворак”, арганізаванай супрацоўнікамі Баранавіцкай раённай цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы. Прытрымліваючыся меркавання, што прыгажосць бывае не толькі матэрыяльная, а прафесіяналізм і творчае натхненне ўласцівы не толькі рамеснікам, але і майстрам літаратурнага слова, яны арганізавалі літаратурную пляцоўку “Паэтычны перазвон”, удзельнікамі якой сталі таленавітыя людзі Баранавіцкага, Лунінецкага і Карэліцкага раёнаў. Запрошаныя гасці шчодра дзеліліся з прысутнымі сваімі думкамі, пачуццямі і перажываннямі, што знайшлі адлюстраванне ў іх вершах. Невядома, што больш паўплывала на тую атмасферу, што панавала на пляцоўцы, веліч дубоў і таполяў, у цені якіх выступалі літаратары, ці волад творчасці і натхнення. Але сустрэча майстроў літаратурнага слова прайшла ў атмасферы амаль хатняй утульнасці.

А была яшчэ квэст-гульня “Я люблю гэтую зямлю”. Удзельнікамі яе за два дні сталі амаль 200 чалавек!

Прыгажосць сапраўды бывае розная... Каваны гэта кандэлябар ці пранікнёная рыфма вершаванага радка — якая розніца! Галоўнае — рабіць сваю справу не толькі прафесіянальна, але і з душою. І вельмі важна патрымліваць старажытныя народныя традыцыі, даваць магчымасць сустрэцца таленавітым людзям. Свята кавальства “Крошынскі перазвон” для таго і існуе. А значыць, гэтая сустрэча была не апошняй. Але гэта ўжо будзе зусім іншая гісторыя...

Святлана КРОПАТАВА,
загадчык аддзела выдавецкай дзейнасці ЦРБ імя Яна Чачота Баранавіцкага раённай цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 7)

...25 декабря 1941 года в Березино прибыл 12-й литовский батальон полицейско-вспомогательной службы под командованием Антанаса Импулявичюса. Солдаты и офицеры этого батальона при активной помощи полицейских местного полицейского гарнизона 26-28 декабря стали подлинными палачами березинских евреев. С утра 26 декабря 1941 года они стали врываться в дома и холодные сараи, куда были заключены узники гетто, выгоняли их на улицу и группами подвозили к заранее выкопанной яме в 150 метрах от улицы Интернациональной... Некоторым евреям и евреикам удалось спрятаться на чердаках и подвалах. Скорее всего, среди них были моя бабушка Малка и тётя Куна. Косвенным доказательством этого стало то, что на чердаке одного из домов, входивших в гетто на улице Интернациональной, в 1950-х годах был найден пакет, в котором содержались их фотографии, а также фотографии моих дядей Вэлва и Залмана Фрумкинх — сыновей Малки, и моего старшего брата Севы... 31 января — 1 февраля 1942 года в Березино состоялся ещё один расстрел оставшихся узников гетто, в котором от рук карателей погибло большое количество евреев (Национальный архив Республики Беларусь. Ф.861. Оп.1.Д.9). Есть основания полагать, что среди его жертв были моя бабушка Малка Фрумкина и жена дяди Вэлва Фрумкина — Куна Фрумкина».

ВАРТАННЕ Ё БЕРЕЗИНО

...Самымі шчаслівымі днямі ў час эвакуацыі для маёй сям’і і для мяне, піяцігадовага хлопчыка, сталі Дзень вызвалення Мінска і Дзень Перамогі над германскім нацызмам 9 мая 1945 года.

Сімвалічна, што адначасова з вызваленнем Мінска 3 ліпеня 1944 года ў ходзе аперацыі «Баграціён» часцямі 42-й Сماعيلскай і 153-й стралковых дывізіяў 49-й арміі 2-го Беларускага фронту была вызвалена мая малая радзіма — гарадскі пасёлак Березіно.

Пасля вяртання з эвакуацыі ў Березіно ў 1945 годзе наша сям’я часова пасялілася ў маленькай клядуцы ў стрычанскай сям’і маіх — цёткі Фрыды Жукоўскай (Фрумкінай). Справа ў тым, што наша даваенная хата згарэла, нічога не засталася. У нашым сямейным архіве захоўваецца шэраг дакументаў. Гэта «Даведка» ад 5 ліпеня 1946 года з такім зместам:

“Выдана наступная Березинским Гор. советом гр-ну Иооффе Григорию Сауловичу, проживающему в г.п.Березино по ул.Комсомольской, 28 в том, что дом в действительности сгорел в 1941 г. в период немецкой оккупации и больше строений в г.п. Березино не имеет. Выдана для представления в Нар. суд, что и удостоверяет — Пред. Гор. совета Хуртин...”

Наш бацька — Рыгор Саулавіч Іофэ, як і да вайны, доў-

“Я ўсё жыццё ўспамінаю дзень 3 ліпеня 1944 года”

гія гады працаваў намеснікам, начальнікам ДЭУ-718 па гаспадарцы. Апошнія гады сваёй працы ён быў бухгалтарам і бухгалтарам-касірам у гэтай установе. Яго павалілі і цанілі калегі па рабоце і начальнікі ДЭУ.

Пасля продажу дома дзядулі і бабулі ў мястэчку Сяліба бацька купіў дом па вуліцы Камсамолькай, 6, і наша сям’я перасялілася ва ўласнае жылло, дзе прайшлі пасляваеннае дзяцінства і юнацтва маё і маіх братаў — Севы і Навума. Калі мы раз’ехаліся, там засталіся жыць толькі бацька і маці. А мы з жонкамі і сваімі дзецьмі прывязджалі да іх у госці. Быў сад, агарод, лужок. Калі мы яшчэ вучыліся ў школе, бацькі трымалі карову, казу, гусей і кур і звычайна аднаго парсочка. Хага была вялікая. Да вайны яна належала двум яўрэйскім кавалям — братам Годзісам.

Бацька працаваў да 75 год. Ён памёр у 1987-м — на 91-м годзе жыцця. У сямейным архіве захоўваецца дзесяткі ганаровых грамад і грамад, якімі быў ўзнагароджаны Рыгор Саулавіч Іофэ за добрасумленную працу і актыўны ўдзел у грамадскім жыцці.

Мая маці — Куна (Кацярына) Навумаўна Фрумкіна прымала самы актыўны ўдзел у грамадскай рабоце ў якасці старшыні вулічнага камітэта Камсамольскай вуліцы, члена розных камісій Бярэзінскага гарсавета, а таксама сакратара таварыскага сядла. У той час 25 рублёў былі немалыя грошы. І калі старшыня Бярэзінскага гарсавета К.Баранаў (былы сакратар Бярэзінскага палкольнага райкама партыі — Э.І.) прапаноўваў ўзнагародзіць яе Ганаровай граматай, яна заўсёды аддавала перавагу ёй. Апроч гэтага, яна была занесена ў Кнігу гонару горада Березіно. Яе не стала ў чэрвені 1986 года.

АДРАДЖЭННЕ МІНСКА

...У час вучобы ў школе мяне цікавіла не толькі гісторыя Бярэзіно і Бярэзінскага раёна, але і гісторыя Мінска, асабліва часоў Вялікай Айчыннай вайны перыяда 1946 — 2021 гадоў. Гэтаму таксама садзейнічала мая вучоба на гістарычным факультэце Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта ў 1956 — 1961 гг., мая праца выкладчыка гісторыі і грамадазнаўства Навапольскага сельскагаспадарчага тэхнікума Мінскага раёна, вучоба ў аспірантурны Інстытута гісторыі АН БССР, праца ў Мінску ў якасці намесніка дырэктара СШ № 13 па выхаваўчай рабоце, настаўніка гісторыі, грамадазнаўства і Асноў савецкага заканадаўства СШ № 100, дацэнта і прафесара кафедра паліталогіі і права, сацыяльна-гуманітарных дысцыплін гістарычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага педагогічнага ўніверсітэта імя

М.Танка.

Школьнікам я імкнуўся прыехаць у Мінск, каб паглядаць, як мінчане адзначаюць чарговую гадавіну вызвалення сталіцы ад нямецкіх акупантаў, пазнаёміцца з невядомымі старонкамі гісторыі Мінскага аўтафашыскага падполля, сустрэцца з мінчанамі і ўраджэнкамі іншых населеных пунктаў Беларусі і СССР, якія ўдзельнічалі ў гэтым вызваленні. У час гэтых пазездак ў 1945-м — пачатку 1950-х гадоў я бачыў палонных немцаў, якія ўдзельнічалі ў пасляваенным апраджэнні Мінска. У тым жа годзе, яшчэ зусім хлопчуком, я з ненавісцю думаў: “Хай будуць яны проклятыя Яны — галы, таму што знішчылі маю бабулю, маіх дзядзькаў, маю цёцю і шмат сваякоў”.

Дарэчы, я жыву ў доме № 39 па праспекце Незалежнасці ў раёне плошчы Перамогі, які больш за 70 гадоў таму бабавалі нямецкія палонныя. Адзін час я зацікавіўся падрабязнасцямі пасляваеннага апраджэння Мінска, планами архітэктараў БССР і СССР па праектаванні новага аблічча горада. Мала каму сёння вядома, што ў аднаўленні Мінска ўдзельнічалі дзясяткі

Саул Іофэ.

тысяч яго жыхароў, што існаваў дакумент “Личная книжка участника восстановления города Минск” пад дэвізам “Восстановим в кратчайший срок наш родной Минск!”. Такая книжка пад № 30 949, выдана 11 кастрычніка 1944 года, была ў актыўнага ўдзельніка аднаўлення Мінска Ісака Якаўлевіча Ліфшыца — у той час дэкана факультэта замежных моў Мінскага педінстытута імя А.М.Горькага, які ў ліпені 1967 года стаў маім цесцем. На першай старонцы “Личной книжки” быў устаноўлены мінімум удзелу ў гэтай высякарной рабоце — 15 гаўдзіў у месяц. Але колькі гаўдзіў адпрацаваў Ісаак Якаўлевіч?

З кніжкі бачна, што пры ўсёй заняцасці асноўнай работай 8 кастрычніка 1944 года ён адпрацаваў 8 гаўдзіў (устаўка вокан), 12 лістапада — 7 гаўдзіў (разборка і ўкладка цэглы ў штабелі), 13 лістапада — 7 гаўдзіў (праца на будоўлі хлеба), 26 лістапада — 8 гаўдзіў (праца на будоўлі хлеба), 17 снежня — 9 гаўдзіў, 31 снежня — 6 гаўдзіў,

Э. Г. Іофэ. 2009 г.

14 студзеня 1945 года — 9 гаўдзіў, 28 студзеня — 4 гаўдзіў (усе гэтыя дні на сталярных работах). 15 красавіка — 3 гаўдзіў (зноска цэглы), 22 красавіка — 10 гаўдзіў (рамонт хлеба), 26 красавіка — 2 гаўдзіў (зноска цэглы), 13 мая — 10 гаўдзіў 30 хвілін (ачыстка цэглы), 19 чэрвеня — 10 гаўдзіў (выбарка цэглы), 24 чэрвеня 1945 года — 9 гаўдзіў (выбарка цэглы).

ПАСЛЯВАЕННЫЯ ТРАГЕДЫІ

...Аднойчы ў сярэдзіне студзеня 1946-га, калі мне яшчэ не было сямі гадоў, пад вечар у нашу хату зайшоў сваяк, які займаў у Мінску высокую пасаду. Ён завёў гаворку аб апошніх падзеях. І бацька загадаў мне выйсці на кухню. Тут сваяк пачаў гаварыць шэптам. Я разабраў толькі, што 3 студзеня ў час навагодняга карнавала ў клубе Народнага камісарыята дзяржаўнай бяспекі (плошча Свабоды, 2), куды былі запрошаны выдатнікі мінскіх школ і тэхнікумаў, раптоўна ўзнік пажар. І загінула некалькі соцен чалавек — амаль палова ўсіх прысутных. Але гэту справу засакрэцілі, і дагэтуль мала што пра яе вядома. Калі я трохі падрос, то спрабаваў пагаварыць аб гэтым з бацькам, але ён сказаў, што пра тое трэба забыць і нікому не расказваць.

Будучы ўжо прафесарам БДПУ імя М.Танка, доктарам гістарычных навук, я апублікаваў некалькі пртыкулаў у сродках масавай інфармацыі на гэтую тэму, але да сённяшняга часу застаецца шмат нявысветленага. На мой погляд, заслугоўваюць увагі тры версіі гэтага трагічнага пажара. Першая — кароткае замыканне. Другая — неасцярожныя дзеянні сына першага сакратара ЦК Кампартыі Беларусі С.К.Панамаронкі, які разам з п’янкам пальшоў да Навагодняй ёлкі, дзе было многа ваты, і нехта з гэтай кампаніі чэркнуў запальнічай. У выніку ўзнік пажар. І трэцяя: у той час яшчэ не былі ліквідаваны ўсе банды, якія дзейнічалі вакол Мінска, а таксама нямецкія дыверсанты і калабаранцы ўсім масцей — пасобнікі нацыстаў, якія затаіліся. Не трэба забываць, што ў палівае будынка, дзе ўзнік пажар, захоўваліся сакрэтныя дакументы і праводзіліся допыты прадстаўнікоў палітычнага бандытызму, не

гаворачы ўжо аб нямецкіх дыверсантах, якія не паспелі вяртацца з Мінска.

Амаль 20 год назад — у 2002-м у Маскве выйшла кніга гісторыка спецслужб А.Ю.Папова “15 встреч с генералом КГБ Бельченко”, які ў 1943 — 1953 гадах быў наркамам, а потым міністрам унутраных спраў БССР. У гэтай кнізе генерал-палкоўнік С.С.Бельчанка ўспамінаў аб падзеях 1945 — 1947 гг. на беларускай зямлі. Гэтыя ўспаміны знаёмяць нас з сітуацыяй у Мінску: “Всего оперировало на территории Белоруссии около 300 банд. Крупные бандаформирования были ликвидированы только в 1947 году... День Победы я встретил в боевых условиях. Западнее города Лида в оперной массирове я руководил охрощенной по ликвидации крупной группировки, состоящей из двух банд — Рагнера и Котвичика. Наряду с политическим бандадизмом быстрыми темпами в Белоруссии стал распространяться уголовный. Причём по дерзости, формам и видам не уступающий политическому, а главное, сопровождавший его убийствами... Бандиты целенаправленно охотились за мной. В Минске 16 октября 1946 года (гэта значыць, амаль праз дзевяць з паловай месяца пасля трагічнага пажара 3 студзеня 1946 года — Э.І.) снайпер из расположенного рядом с домом сарая, целясь через чердачное окно в окно моей спальни, выстрелил в меня. Это случилось на рассвете, вскоре после того, как я вернулся домой. Так как я был укрыт в тот день куленными Нахледжой Павловной (жонкай С.С.Бельчанкі — Э.І.) одеялом, пуля, летящая в меня, не пробилла толщю ваты, а, свернув её в комок, застряла там, нанеся в области живота удар и слабый ожог. Стреляющий быстро скрылся, да и активных мер поспела не принималось. Т.к. убийств было тогда немало и отвлекать силы я не разрешшил”.

На адной маёй сустрэчы з лаўрэатам Нобелеўскай прэміі Жарэсам Алфёравым ён прызнаўся, што прысутнічаў на гэтым трагічным навагоднім карнавале 3 студзеня 1946 года, будучы вучнем мінскай СШ № 42, і выратаваўся цудам.

ПРАЗ ДАСЛЕДАВАННІ

...У час вучобы на гісторыі БДУ, я часта бываў у многіх музеях Мінска, але часцей за ўсё ў Беларускам дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, дзе знаёміўся з яго фондамі і непасрэдна са справамі аб вызваленні Мінска. Асабліва мяне цікавілі пісьмы ўдзельнікаў вызвалення з рэгіёнаў Беларусі і ўсяго Савецкага Саюза. Мае даследаванні набылі пастаянны характар пяцідзесяць чатыры гады назад — у 1967 годзе, калі я стаў пастаянным жыхаром Мінска.

Вялікі пошукца па тэме вызвалення Мінска і малавядомых падзеяў 5 — 15 ліпеня 1944 года, калі часці акружанай нямецкай групоўкі спрабавалі зноў авалодаць горадам, знайшлі адлюстраванне ў многіх газетных і часопісных артыкулах у рэспубліканскім друку, матэрыялах шматлікіх міжнародных і рэспубліканскіх канферэнцый, а таксама ў маіх кнігах “Советские военачальники на белорусской земле. Путеводитель по местам жизни и деятельности” (Мн., 1988, “Абвер, полиция безопасности и СД, тайная полевая полиция, отдел “Иностранные армии — Восток” в западных областях СССР. Стратегия и тактика. 1939-1945) (Мн., 2007, 2008), “Когда и зачем Гитлер и другие высшие чины нацистской Германии приехали в СССР?” (Мн., 2010), “Пантелеймон Пономаренко: “железный” сталинист” (Мн., 2015), “Лаврентий Цанова. Его называли “Белорусский Берия” (Мн., 2016) і інш.

Шчыра кажучы, аўтара гэтых радкоў яшчэ вельмі цікавіць дзве праблемы: малавядомыя старонкі гісторыі беларускай навукі і культуры і малавядомыя старонкі гісторыі яўрэйскай навукі і культуры Беларусі.

Па другой тэме, акрамя многіх артыкулаў, мной выданы кнігі “Странцыя історыі евреів Беларусі” (Мн., 1996, 1997), “Евреи. По страницам истории” (совм.с С.Асиновским), “Прошлое и настоящее евреев Беларуси” (М., 1998), “Мудрые еврейские сказки” (совм. с Г.Л.Релесом) (Мн., 1999), “Белорусские евреи В Израиле” (Мн., 2000), “Лэахим! Из еврейского фольклора (совм. совм. с Г.Л.Релесом), “По достоверным источникам. Евреи в истории городов Беларуси” (Мн., 2001).

Усяго аўтарам гэтых радкоў апублікавана звыш 2160 друкаваных работ, у тым ліку 50 кніг і брашураў. Некаторыя з іх у сааўтарстве.

І яшчэ. Я ўспамінаю лістапад 1996 года, калі была прынята новая рэдакцыя Канстытуцыі маёй краіны — са змяненнямі і дапаўненнямі. У выніку дзень 3 ліпеня стаў Днём Рэспублікі, Днём незалежнасці Рэспублікі Беларусь. І вельмі добра, што гэты дзень супадае з днём вызвалення Мінска ад нямецкіх акупантаў.

Эмануіл Іофэ, доктар гістарычных навук, прафесар

Чарнігаўская беларуская дыяспара. 2019 год.

Галіна Варажбіт.

Чарнігаўская грамадская арганізацыя “Беларускае нацыянальнае культурнае таварыства “Сябры” была створана ў 2003 годзе. З гэтага і пачалося сістэмнае развіццё культурных і духоўных народных традыцый, абрадаў і святаў беларусаў сярод прадстаўнікоў дыяспары і іх сем’яў.

“Сябры” перакладаюцца як “друзі”

У гасцяў у дыяспары пасол Беларусі ў Украіне І.С.Сокал, а таксама – кіраўніцтва вобласці і горада.

За 18 гадоў “Сябры” значна паўплывалі на рост папулярнасці нацыянальных традыцый і фарміраванне сяброўскіх адносінаў паміж украінцамі і беларусамі. На дадзены момант у БНКТ “Сябры” налічваецца 110 пастаянных сяброў.

“Беларускае нацыянальнае культурнае таварыства “Сябры” ўваходзіць у склад Усеўкраінскага Саюза беларусаў. Пастаянная падтрымка і шчыльныя стасункі з Радзімай, з Пасольствам Рэспублікі Беларусь ў Украіне і культурнымі ўстановамі Украіны. Я, да прыкладу, была сябрам Кансультацыйнага савета па справах беларусаў замежжа пры Міністэрстве замежных спраў Беларусі (2015—2017).

“Сябры” рэгулярна ладзяць “Беларускія вячоркі”. Сюды можа прыйсці кожны ахвотны. Вядзецца нязмушаная гутарка, гучаць беларускія песні і распевы аб сучаснай Бела-

русі, абмяркоўваюцца свежыя нумары беларускіх газет.

У 2006 годзе ў Чарнігаў прыезджала тэлевізійная брыгада беларускага тэлебачання — канала «Беларусь ТВ». У выніку быў зроблены 26-хвілінны фільм аб нашай арганізацыі, які дэманстраваўся па ўсім свеце. У 2012 годзе Чарнігаўскае абласное тэлебачанне зрабіла фільм аб нашай арганізацыі (на 19 хвілін). У 2015 годзе сябры суполкі прынялі ўдзел у здымках відэафільма “Беларуская этнасунасць” у рамках праекта “Украіна шматэтнічная” пра жыццё беларусаў ва Украіне (былі зняты сюжэты пра тое, як захоўваюцца мова, культура і традыцыі народа).

У 2017-м сумесна з беларускім пасольствам правялі ў Чарнігаўскім калегіуме №11 конкурс дзіцячага малюнка на тэму: «Рэспубліка Беларусь — маімі вачыма».

Мы стварылі невялікі музей беларускіх рэчаў побыту і дэ-

каратыўна-прыкладнага мастацтва. У музеі налічваецца больш за 200 беларускіх ручнікоў, вырабаў з саломы, дрэва і гліны. Акрамя музея ёсць бібліятэка мастацкай літаратуры (больш 120 кніг) на беларускай мове, акая перыядычна абнаўляецца.

Мы адзначаем і святкуем нацыянальныя святы. Праводзім літаратурна-музычныя вечары. Робім дні беларускай кухні. 21 сакавіка 2018 года да Міжнароднага дня паэзіі ў бібліятэцы для юнацтва правялі літаратурную сустрэчу “Творчасць без межаў” для моладзі Чарнігава.

12 ліпеня 2019 года ў Музеі баявой славы Чарнігава адбылося ўрачыстае мерапрыемства, прысвечанае 75-годдзю вызвалення Рэспублікі Беларусь ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Былі запрошаны ветэраны, якія вызвалілі Беларусь. Нацыянальнае культурнае таварыства “Сябры” павіншавала ветэранаў

святотчным канцэртамі.

З 2006-га штогод прымаем актыўны ўдзел у Чарнігаўскім міжнародным фальклорным фестывалі нацыянальных культур “Палескае кола”. Таксама ўдзельнічалі ў фестывалі традыцыйнай славянскай культуры і баявых адзнаборстваў “Кіеўская Русь”.

Ёсць у нас дуэт “Сяброўкі”, фальклорны ансамбль, дзіцячы танцавальны калектыў “Ягудкі”, які прапагандуе культуру выканання беларускага народнага танца. З Беларусі мы атрымалі канцэртныя касцюмы. Пастаянна атрымліваем кнігі на беларускай мове, метадычны дапамогу, а таксама запрашэнні на семінары-стажыроўкі па культуры.

Галіна ВАРАЖБІТ,
старшыня Чарнігаўскай грамадскай арганізацыі “Беларускае нацыянальнае культурнае таварыства “Сябры”

Газета —
рэгіёны —
чытач

— У Капыле 5 верасня адбудзецца Дзень беларускага пісьменства. Для кожнага горада падзея гэтага кшталту — сапраўднае ўрачыстасць. А як рыхтуецца сам Капыль да свята?

Галоўны спецыяліст ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі Капыльскага райвыканкама Таццяна ВІАЛЕНЦІЙ:

— Перш за ўсё ў нас добраўпарадкоўваюцца аб’екты для ўрачыстасці. Гэта раённы цэнтр культуры і школа мастацтваў, бібліятэка і краязнаўчы музей. Сродкі на рамонт выдзяляюцца з абласнога і раённага бюджэтаў. Бліжэй да Дня пісьменства ў нас адкрыецца памятны знак “майстру-гарбару” ў гонар нашага земляка, пісьменніка Цішкі Гартнага, які меў першую працу менавіта гарбару, апрацоўшчыка скур. Таксама ў горадзе будзе адкрыта алея пісьменнікаў. Каля лавак у горадзе будуць усталяваны літары з РР-кодам, па якім будзе даступна інфармацыя пра нашых землякоў пісьменнікаў. Любы жадаючы зможа праз РР-код прачытаць пра творцаў у інтэрнэце.

— Сядзіба Цюдзвіціцкіх у вёсцы Галошава Талачынскага раёна разбураецца. Не так даўно было прынята рашэнне ўключыць яе ў рэстравісторыка-культурных каштоўнасцяў. Як мясцовыя ўлады закансервалі аб’ект, каб супрацьдзейнічаць яго разбуранню?

Начальнік аддзела ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі Талачынскага райвыканкама Алена ВАЛІВІЧ:

— Сядзіба сапраўды зараз закансервавана. Закалочаны вокны, раз на месяц на тэрыторыі аб’екта прыбіраецца смецце, падразаецца бальнэг. Але ж мясцовае насельніцтва несумленна адносіцца да захавання спадчыны. На жаль, менавіта вясцоўцы крадуць дошкі на ацяпленне, забруджваюць тэрыторыю. Хаця, канечне, за прычыненне шкоды сядзібе прадугледжана адказнасць.

— У сумнавядомым канцлагеры ў Бярозе, які за польскай часам існаваў у міжваенны перыяд, плануецца стварыць памятны мемарыял. Які менавіта?

Намеснік старшыні Бярозаўскага райвыканкама Леанід КАЧЫНА:

— Міністэрствам культуры быў праведзены конкурс эскізных праектаў на ўзвядзенне памятнага знаку і мемарыялу. Хутка з бюджэту вобласці і раёна сродкі будуць накіраваны не толькі на іх узвядзенне, але і на стварэнне адмысловага турысцкага маршруту. Хаця сам канцлагер не захавалася, побач з ім плануецца выдзельці тры пампашанні для стварэння панаўартаснай экспазіцыі. Усе дадзеныя працы плануецца пачаць і скончыць гэтым годам.

Усё далей і далей ад нас вайна. І ўсё далей па адлегласці той гістарычны дзень 3 ліпеня, калі быў вызвалены наш родны Мінск. Так, шмат гадоў мінула з той сонечнай найшчаслівай падзеі. Але вось з цягам часу вайна, якая бясплатна вырвала з жыцця трэцюю частку насельніцтва Беларусі, нібы зноў пачынае набліжацца да нас, успамінаецца ўсё часцей і пранізлівей ці то ў кантэксце чорнага 22 чэрвеня, ці то — з радасцю і са слязамі на вачах — у першыя пераможныя майскія дні кожнага года. Нацыянальным падарункам для нас, беларусаў, сталі, мабыць, і першыя ліпенскія дні, калі мы святкуем і вызваленне нашай зямлі ад фашысцкай навалы, і сучасны Дзень Незалежнасці Рэспублікі Беларусь. І практычна ўвесь ліпень кожнага года, для нас, беларусаў, яшчэ і тым значнальней, што ў гэтым месяцы ў Мінску (16 ліпеня 1944 года) і ў Віцебску (23 ліпеня 1944 года) прайшлі ўнікальныя партызанскія парады, аналагаў якіх цяжка знайсці ні ў далёкім, ні ў бліжнім замежжы.

Праўда, штосяці падобнае адбылося 19 верасня 1943 года ў горадзе Арол, дзе прайшоў партызанскі парад у гонар вызвалення гарадоў Бранск, Бежыцы і Арла. Хача тады ён у афіцыйных дакументах пазначаны як мітынг. Парадам яго сталі называць пазней. І яшчэ 8 кастрычніка 1944 года ў Петразаводску таксама прайшоў парад партызан і падполшчыкаў у гонар вызвалення тэрыторыі савецкай Карэліі і выхаду з вайны Фінляндыі.

Але партызанскія парады ў Мінску і Віцебску можна лічыць класічным прыкладам такога роду ўрачыстых акцый ў Беларусі — краіне, якая ўвайшла ў сусветную гісторыю як легендарная “Партызанская рэспубліка”.

А між тым, на моладзь уся надзея: калі не яна, дык хто? Памятаць тых, хто здзейсніў бессмеротны подзвіг у імя жыцця, у імя Башыкаўшчыны, памятаць урокі гісторыі, памятаць у імя сябе — вось галоўная мэта, якая сёння стаіць перад грамадствам незалежнай Рэспублікі Беларусь. Мне здаецца, што ў гэтым сэнсе, у кантэксце жывой гістарычнай памяці, наша нацыянальная культура, гуманістычная па сваёй сутнасці, магла б з’явіцца моцным духоўным акумулятарам чалавечых арэніраў на шляху ў заўтрашні дзень — дзень без вайны, рэвалюцый, насілля, гвалту, сацыяльных і рэлігійных канфліктаў.

Пра баявы агляд беларускіх партызан, які прайшоў 16 ліпеня 1944 года ў Мінску, дастакова вядома па успамінах яго ўдзельнікаў, а таксама па СМІ і кінахроніках тых часоў. Нагадаю толькі некаторыя факты, у тым ліку мала вядомыя, звязаныя з патрыятыкай і правядзеннем гэтага гістарычнага спектакля.

...Усё пачыналася 3 ліпеня 1944-га, калі ў ходзе так званай Беларускай наступальнай аперацыі “Баграціён” у Мінск з баям увайшлі часткі 3-га і 1-га Беларускіх франтоў. Раніцай наступнага дня ў горад прыйшлі партыйныя кіраўнікі. А ўжо 5 ліпеня Беларускі штаб партызанскага руху разаслаў радыёграмы з загадам пацягнуць да Мінску партызанскія брыгады з мэтай прыкрыць горад у выпад-

ку пранікнення ворага, бо баі на ўсход ад горада яшчэ працягваліся да 11—12 ліпеня; а таксама разгрукіць сталіцу ад ваеннапапярочных, размініраваць Дом ўрада і пачаць падрыхтоўку да ўласнага расфарміравання брыгад. Праз піль дзён у Мінск прыйшлі амаль пяць тысяч партызан, і ў бліжэйшы час чакалася яшчэ да 20 і болей тысяч.

3 ліпеня ў Мінску з розных куткоў вызваленай рэспублікі сталі прыбываць партызанскія брыгады. Горад не мог умесціць такой колькасці людзей: уявіце сабе, у Беларусі дзейнічалі 213 брыгад і 260 самастойных атрадаў. Канешне, не ўсе партызанскія фарміраванні павінны былі прыбыць у Мінск, але і тых, хто прыехаў, было шмат. Таму большасць партызан размясціліся лагерам у навакольных горадах.

Хача да канца вайны заставалася яшчэ 10 месяцаў, беларускі народ ужо святкаваў першую перамогу — пазбаўленне ад фашысцкага нелюдзя. Вуліцы і плошчы сталіцы з раніцы да вечара былі запоўнены жыхарамі і партызанамі. Радасныя сустрачкі з роднымі і блізкімі, з таварышамі па зброі, песні, пляскі, вясёлы шум і гоман. Пра гэты дзень мне калісьці расказаў мастак Міхась Станюта, які быў сведкам парада. Па яго словах, дні 3-га, 15-га і 16-га ліпеня 1944 года былі самымі шчаслівымі днямі ў яго жыцці пасля таго, што ён зведаў у час акупацыі Мінска. Менавіта ў канцы чэрвеня 1944-га ён напісаў з натурны вельмі журботны пейзаж “Разбураны Мінск”.

...І вось з раніцы 16 ліпеня адусюль — з Камароўкі, Старажоўкі, Чэрвенскага тракта, Станькавіч і Смалявіч, Радашкавіч і Дукораў, з навакольных вёсак пацягнуліся да іпадрома калоны партызан і насельніцтва. Вялізны зялёны луг на беразе Свіслачы запоўніла ладская мяса. Пяжка казачь, каму першаму з членаў бюро ЦК КП(б) Беларусі прыйшла думка арганізаваць парад беларускіх партызан у гонар вызвалення сталіцы БССР. Зразумела адно: месцам правядзення парада былі выбраны размініраваны гаральскі іпадром і ўлакувіны ракі Свіслачы насупраць спіртвадочнага завода ў раёне вуліцы Чырвонаармейскай, які ахоўвала партызанская брыгада

Парадны ліпень

Мінск. Парад партызан 16 ліпеня 1944 г.

Казёл Малыш — удзельнік параду партызан 16 ліпеня 1944 г.

“Буравеснік”. А паветра прыкрывалі нашы знішчальнікі і проціпаветраная абарона. Карашей кажучы, пад вечер 15 ліпеня ў Мінску ўжо знаходзілася 30 партызанскіх брыгад агульнай колькасцю каля 30 тысяч чалавек. Шкава, што кожная брыгада мела свой ўласны сцяг і плакаты.

16 ліпеня — сонечны дзень. 13 гадзін. Пачалося... Чамусьці мітынг адкрыў не камандзір Мінскага абласнога партызанскага злучэння, Герой Савецкага Саюза Васіль Казлоў, як чакалася

камандуючым 3-м Беларуска-м фронтам генералам арміі Іванам Чарняхоўскім, кіраўнікі камсамолу, прастаўнікі грамадскіх арганізацый, палітрукі горада Горкага, якія паспелі даставіць вялікі эшалон прадуктаў для галодных жыхароў разбуранага ворагам змучанага Мінска.

Гонар адкрыць парад перад 50 тысячамі жыхароў сталіцы, якія ацалелі ў перыяд фашысцкай акупацыі, было даручана брыгадзе “Народныя месціцы” імя камбрыга Васіля Варанянскага (загінуў 14 верасня

грудзях лясныя салдаты. У руках агнястрэльна зброя савецкага і замежнага ўзору, уключаючы і зброю, якую выраблялі ў лясках партызанскія ўмельцы. Трэба сказаць, што напярэдадні парада многія партыётам былі ўрачыста ўручаны медалі “Партызану Айчынай вайны”.

У парадзе удзельнічала і партызанская гэхніка, галоўным чынам, з нямецкай трафейнай спадчыны. А яшчэ асабліва ўвагу прыцягнуў грузавік ЗИС-21 з газатэнратарным рухавіком, які мом

На маршы быў і яшчэ адзін нязвычайны ўдзельнік — небывалага парада — казёл па міншцы Малыш. У 1943-м, пасля разгрому нямецкага гарнізона на станцыі Куранец, партызанскі атрад «Барашба» з брыгады «Народныя месціцы», сярод іншых трафейў, захапіў з сабою і жывога казла. Жывёла павінна была спатголіць партызанскі голад, але вельмі спадбалася лясным байцам, і хутка казёл, атрымаўшы мянушку Малыш, стаў нейкім талісманам атрада. Акрамя ўсёго іншага, ён у час пешых партызанскіх пераходаў па лясках і балотах цягнуў сумку з медыкаментамі.

Пра гэта захаваўся ўспаміны Васіля Даўжонка, маладога партызана з той самай брыгады “Народныя месціцы”, якая з пачатку 1944-га стала насіць імя загінуўшага камбрыга Васіля Варанянскага: “Малыш пераносіў з намі ўвесь цяжар палявога жыцця, мы практычна разам з ім абедалі, спалі і... нават ваявалі! Аднойчы адбылася буйная стычка з немцамі каля вёскі Акалова, недалёка ад Плешчаніц. Я добра помню той бой, быў у той час другім нумарам кулямётнага разліку — падаваў патроны. Увесь час боя Малыш ад нас не адыходзіў. Прычым дзейнічаў вельмі грамадна: ледзь толькі немцы адкрылі ішквалны агонь, спакойна адыходзіў пад прыкрыццём, за сасну, пераचाкаў, а пасля зноў выходзіў і ўважліва назіраў за ходам бою”. Вось чаму разам з партызанскім атрадам 16 ліпеня 1944 года Малыш апынуўся сярод удзельнікаў гэтага гістарычнага парада. “Мы рашылі, — далей успамінаў Даўжонак, — што Малыш заслужыў, каб быць з намі ў гэты ўрачысты момант. Партызанкі з нашага атрада яго добра пачысцілі, прыбралі ў стужку з нямецкімі ордэнамі. Гітлераўскія ўзнагароды дасталіся нам у якасці трафея, калі мы захапілі варажыю штабную машыну, — рашылі, што на шый ў Малыша ім самае месца. Парад пачаўся, і наш прыбраны казёл адразу заняў прывычнае для яго месца — наперадзе калоны. Помню, я заўважыў, як Чар-

Яўген Зайцаў. Карціна “Парад партызан у Мінску. 1944 год.”

народам, а даваенны кіраўнік Мінскага выканкама гарсавета Канстанцін Бударын, які пару дзён таму вярнуўся з далёкай эвакуацыі. Да партызанскіх спраў паўзабыты мінчанамі гаральскі галава наогул не меў ніякага дачынення. Помніце, як у Высоцкага з “Балалы пра дзяцінства”: “А из эвакуации толпой валили штатские // Осмотрелись они, оклемались...”

Уяўляю, як яго, гранічна цывільнага сабрабнічка, які ніколі не ноўху паруху, успрымалі байцы-партызаны. Яны сталі пад трыбунай у чаканні пачатку марша і слухалі нейкія пафасныя фразы, абвешчаныя па паперы. Потым Бударын даў слова Старшынні Саўнаркама БССР і першаму сакратару ЦК КП(б) Беларусі Панамарэнку. Услед за ім выступалі кіраўнікі партызанскага руху, члены ЦК партыі і ўрада. На трыбуну — камандзіры партызанскіх злучэнняў і камандзіры Чырвонай Арміі на чале з

1943 года). За ёй ішлі брыгады імя Чалава, Кірава, Шчорса, Чапаева. На ўпрыгожаных кветкамі конях праяжджалі партызаны зводнай коннай групы з брыгад “Разгром”, імя Варашылава, Ракасоўскага і атрада імя Даватара. Каціліся трафейныя гарматы. Ішлі разведчыкі, папярэўнікі, кулямётчыкі брыгад “Чырвоны сцяг”, “За Савецкую Беларусь”, “Штурмавая”, “Беларусь”, імя Сталіна, Першай, Другой і Трэцяй Мінскіх брыгад, спецатрад НКДБ СССР “Мясцовыя” падпалкоўніка Станіслава Ваўшасева. Дарчы, ён адзін з нямногіх, хто пакінуў успаміны пра гэты парад.

Дзейства па-сапраўднаму было вельмі малаўдзінае. Народны мастак БССР Яўген Зайцаў праз чатыры гады так і паказаў яго ў сваім палятнае “Парад партызан у Мінску ў 1944 годзе”. Паміж разбуранымі і спаленымі дамамі горада маршываралі схуднелыя, змарнелыя, але с гордай постаццю, з узнагародамі на

працаваць проста на дровах. На спецыяльным круку ён цягнуў партызанскую гармату. Гэты грузавік воевенно 41-га пад Вязмай захапілі немцы. Потым адправілі ў Мінск, дзе ён доўга стаяў на Паўднёвым аэрадроме пад аховай маладога салдата Ганса Куляса. Але хутка гэты немец разам з грузавіком перайшоў на бок партызан. З таго грузавіка партызанскія ўмельцы зрабілі ў кузаве сапрана для памолу мукі. Для лясных байцоў гэта было вялікай ўдзячай.

Пасля вайны Ганс Куляс жыў у Сібіры, ажаніўся з рускай дзяўчынай, нарадзіў сем ці восем дзяцей. Доўгі час лічыўся прапаўшым, бо быўшы аднапалчане не маглі яго знайсці. У 1960-м атрымаў пашпарт грамадзяніна СССР і вярнуўся ў Беларусь, дзе нарашце атрымаў медаль “Партызану Айчынай вайны”.

сорак чацвёртага...

Беларускія партызанскія маршы ў лютэрку сённяшняга дня

Жыхары Віцебска 23 ліпеня 1944 на партызанскім парадзе.

Няхочы зліўлена глядзеў на нашу "хатнюю жывёлу" і, ажыўлена жэстыкулюючы, пра шпосці гаворыў са сваім памочнікам...» Спачатку меркавалася, што Малыш пройдзе мала прыкметным унутры калоны, але ў час урачыстага марша бавы казёл, не прывычны хадзіць у страі, у зручны момант вырваўся з рук суправядальнікаў і прыладзіўся побач з камандаваннем атрада паперадзе калоны, чым выклікаў шалёнае захваленне ў глядачоў.

Увесь гэты імправізаваны "жывы спектакль" для ўсіх глядачоў і арганізатараў парада быў такім нечаканым, неардынарным, што амаль адразу ўзніклі розныя міфы і легенды пра нібыта глыбока заканспіраваную ролю казла ў гэтай акцыі. Была і такая пагалоска, што казёл у нямецкіх ордэнах быў спецыяльна прыдуманай савецкай прапагандай. Іншыя шукалі ў "вобразе" казла сімвал недарэчнага, дурнога і ўпартга нацыста. На самой справе ўсё прасцей: гэта была ініцыятыва радавых партызан, якія такім чынам выразілі сваю пагарду да разбітага ворага. І тут дамысліваць няма чаго...

А вось як вядомы пісьменнік Іван Новікаў, па кнізе якога быў створаны мастацкі кінасерыял "Руіны страляюць...", расказвае пра гэты эпізод парада: "Міма трыбуны праходзілі калоны страката апрапраных людзей — хто ў ваенным абмундзіраванні, хто ў сялянскай вопратцы. Усе імкнуліся крочыць па-ваеннаму швэрд, над калонамі ў руках сцягавоснаў калыхаліся сіяніты брыгады і атрады. Раптам над іпадромам узарваўся мошны, тысячагалосны рогат. Смяяліся ўсе, хто назіраў, як стары партызан і падлетак цягнуць перад трыбунай задрыпанана старога казла, цалкам абвешанага гітлераўскімі ордэнамі і медалямі. Часам казёл упіраўся, тады падлетак лёгка падштурхоўваў яго пад зад. З усіх бакоў нясліся рэпкі: "Глязі, які герой у Гітлера!" — "Гебельса выдуць!" — "Не туды ордэны начапілі! На хвост зачэплівайце! Упірацца не будзе!" Казла правялі, а рогат яшчэ доўга не змаўкаў..."

Існуе яшчэ адна версія канонт таго, як казёл трапіў у партызанскі атрад брыгады "Разгром". Праўда, тут гаворка ідзе не пра казла, а пра казю. У брыгадзе было шмат параненых, для якіх патрэбны былі не толькі медыкаменты, але і вітаміны. У народнай медыцыне заўсёды выкарыстоўвалася малака казю. Вось і папрасілі партызанскія ўрачы камбрыга Мікалая Балана здабыць дойнаю жывёлу. Камбрыг даў апаветнае даручэнне маладому байцу Васілю Разумовічу. І

На трыбуне партызанскага парада ў Віцебску 23 ліпеня 1944 г.

той зімой 1943-га знайшоў казю ў адной сялянскай сям'і ў вёсцы Дальковічы Пleshчаніцкага раёна, якая заўсёды падтрымлівала народных мсціўцаў. Бышчам бы сама каза падыйшла да партызан і "папрасіла" пачаставаць яе хлебам. А потым цэлы месяц не адыходзіла ад іх. І ўжо вясной паспяхова перакачвала ў партызанскі лес. Вось так гэтая жывёла, партызанская ўлюбёнка — ці то казёл, ці то каза — пачала не сыходзіць у людзей з языкоў...

Парад, які было прагнісана ў сцэнарый, закончыўся роўна ў 16 гадзін. Задаволены глядачы разыйшліся хто куды, высокае начальства арганізавала сваю банкетную "палянну", а партызанскія брыгады прыступілі да расфарміравання... Наперадзе большасць учаранніх партызан, перапрапраных у армейскую форму, чакаў фронт...

А вось пра Віцебскі партызанскі парад і да сённяшніх дзён казёл мала хто ведае. Таму што нават у афіцыйных дакументах Віцебшчыны таго

часу пра гэты парад не ўпаміналася. І толькі дзякуючы мясцоваму таленавітаму краязнаўцу, гісторыку і журналісту Аркадзію Падліпскаму і ўспамінам некаторых сведкаў гэтага дзейства (напрыклад, тагачаснага галоўнага рэдактара паштольнай абласной газеты "Віцебскі рабочы" Аляксея Крушынскага), дадзеная старонка нашай нацыянальнай гісторыі стала вядомай. Пра гэты парад сёння апаветдае і мемарыяльны знак, адкрыты 26 чэрвеня 2019 года на віцебскай вуліцы Багдана Хмяльніцкага пры ўваходзе з боку плошчы Перамогі.

Вядома, што 23 чэрвеня 1944 года пачалася Беларуская наступальная аперацыя пад кодавай назвай "Баграціён". Па сваіх маштабах яна ўвайшла ў гісторыю Другой сусветнай вайны як самая буйная. На першым яе этапе было праведзена некалькі паспяхоўных баявых аперацый, у тым ліку і Віцебска-Аршанская, у выніку якой быў вызвалены Віцебск. У палон трапіла па розных даных ад

кага Саюза Ф.Блахіна); трэшкі захавалася Маркаўшчына, ветэрынарны інстытут і дамы каля яго. Да вайны ў Віцебску пражывала больш за 180 тысяч чалавек, а Чырвоную Армію ў вызваленым горадзе сустракалі... 118 жыхароў. Упершыню гэтую неймаверную лічбу агучыла газета "Віцебскі рабочы". Як мудра казаў Станіслаў Ежы Лец, "Сухі факты абільнее всего политы кровью"... Менавіта так...

Пасля таго, як Чырвоная Армія накіравалася далей на захад, у горадзе застаўся невялікі атрад ваеннай камендатуры і некалькі нерасфарміраваных партызанскіх брыгад, а таксама рэдакцыя газеты "Віцебскі рабочы", якая перабазіравалася з партызанскіх лясцоў Віцебшчыны. Каму першаю прыйшла думка арганізаваць у разбураным горадзе мітынг і партызанскі парад — невядома. Але факт застаецца фактам: праз тыдзень пасля парт-

вызвалення Віцебска часцямі 3-га Беларускага і 1-га Прыбалтыйскага фронтоў.

Розуму недаступна, як у гэтым шматпакутным горадзе, калі ўсёды яшчэ зчуралі свежыя раны вайны, было вырашана правесці партызанскі парад! А.Падліпскі падрабязна расказвае, як усё рыхтавалася і хто быў аўтарам казю Станіслаў Ежы Лец, "Сухі факты абільнее всего политы кровью"... Менавіта так...

Свята праходзіла на тагачасным Пралятарскім бульвары (цяпер — вуліца Багдана Хмяльніцкага), дакладней, на яго скурыванні з вуліцы Бязбожнай (цяпер — І.Шубіна). Да рэвалюцый гэты раён называўся Сянной плошчай (тут прадавалі сена). Леп-

Удзельнікі партызанскага парада ў Віцебску Нічыпар Рыдлеўскі і яго дачка Зінаіда Рыдлеўская.

ызанскага парада ў Мінску такая патрыятычная акцыя адбылася і ў Віцебску ў серыі "Навукова-папулярнае выданне" выйшла невялікая кніга вышэй згаданага Аркадзія Падліпскага пад назвай "Партызанскі парад у Віцебску". Менавіта яна і ліквідавала яшчэ адну "белую пляму" ў гераічнай гісторыі партызанскага руху ў Беларусі. І калі пра партызанскі парад, што раней прайшоў у Мінску, вядома даволі дэталёва, то пра віцебскі — 23 ліпеня таго ж года — доўгі час мала хто ведаў. Нават у энцыклапедыі "Беларусь у Вялікай Айчыннай вайне 1941 — 1945 гг." (Мінск, 1990 г.) пра яго не сказана ні слова, таксама як і ў 18-томнай "Беларускай энцыклапедыі".

А.Падліпскі на аснове архіўных матэрыялаў і ўспамінаў удзельнікаў таго ўнікальнага віцебскага парада ўпершыню падрабязна распавёў пра тое, як праходзіла гэтая гістарычная акцыя ў горадзе на Заходняй Дзвіне — амаль праз месяц пасля

шага месца не знайшлося, бо Цэнтральная вуліца горада — Ленінская (сучасная вул. Леніна), якая прылягала паралельна Пралетарскаму бульвару, ляжала ў руінах. Не лепш выглядалі і галоўныя плошчы — імя Леніна і Свабоды.

Праз чатыры дні пасля парада газета "Віцебскі рабочы" апублікавала на паласу рэдакцыйную справаздачу пра гэтае мерапрыемства. А паколькі галоўным рэдактарам (з лістапада 1943 года па кастрычнік 1945-га) быў колішні начальнік разведкі, начальнік штаба партызанскага атрада імя Варшавы брыгады Канстанціна Заслонова, журналіст Аляксей Крушынскі, дык ён і стаў аўтарам гэтай перадавіцы. На адной з фатаграфій з парада яго можна разглядаць на трыбуне. Дадам, што ў сярэдзіне ліпеня 1944 года ён, будучы ў службовай камандзіроўцы ў Мінску, прыняў удзел у Партызанскім парадзе 16 ліпеня, а на наступны дзень вярнуўся ў Віцебск, дзе працягваў узначальваць "Віцебскі рабочы" — галоўны друкаваны

органа цяпер ужо цалкам свабоднай Віцебшчыны.

Тэкст перадавіцы пра Віцебскі партызанскі парад можна смела лічыць ледзь не адзіным друкаваным матэрыялам тых часоў пра гэтую слаўную падзею. Вельмі шкада, што Аляксей Сцяпанавіч, аўтар цікавай дакументальнай апавесці "Взрывы над Днепром" (ўспаміны пра Канстанціна Заслонова) не паспеў напісаць і пра гэтую неардынарную падзею ў гісторыі горада. Толькі праз амаль паўстагоддзі за справу давесці да канца амаль забытую гісторыю Віцебскага парада ўзяўся Аркадзь Міхайлавіч Падліпскі. З розных архіўных крыніц ды ўспамінаў яшчэ на той час жывых сведкаў парада ён прывёў і шэраг імёнаў вядомых партызанскіх камандзіраў і арганізатараў партызанскага руху, якія не пасродна прымалі ўдзел у мітынгі і парадзе-дэманстрацыі. Сярод іх — М.Шмыроў, І.Стулаў, В.Лузгін, Д.Райцаў, М.Бірулін, В.Кудзінаў, У.Кудраўцаў, Ф.Дуброўскі, У.Кудраў, Н. Самуілава, Я.Жыльянін, А.Клячын, М.Клячын і іншыя. Імёны ў тых часы былі ва ўсіх на злычаны, што быў так ці інакш звязаны з барацьбой беларускага народа супраць акупантаў. Усяго ўдзел у мітынгі і парадзе прынялі калі дзесці тысяч чалавек, уключаючы тых людзей, хто прыбыў з многіх навакольных вёсак і населеных пунктаў.

Узаклучэнне хачу адзначыць, што ў абодвух парадах — мінскім і віцебскім — удзельнічалі тыя партызаны, хто прымаў не пасродна ўдзел у бітве за Беларусь, а потым у радах Чырвонай Арміі ішла далей, на штурм Кёнігсберга, Сандаміра, Будапешта, Зеелаўскай вышынь, Берліна, Прагі. Іншыя становіліся ў вызваленнай роднай краіне рабочымі і будаўнікамі, што аднаўлялі разбураныя гарады і вёскі, журналістамі, пісьменнікамі, гаспадарамі зямлі, буйнымі партыйнымі і дзяржаўнымі дзеячамі. Але не будзем забываць і тых, каму вайна так і не дазволіла дажыць да знакавых пераможных партызанскіх парадаў...

Такі вось быў партызанскі "парадны" ліпень 1944 года ў Беларусі. Здаецца, што гэтыя парады ёсць розумны над сэнсам чалавечага быцця ў кантэксце памяці пра Вялікую Айчынную вайну. Таму што за імі, за парадамі, часіны выплакуванага жыцця вольных людзей, іх адвага, стойкасць і любоў, цілеснае маральнае нутро, магчымасці іх духа — усё тое, чым у поўнай ступені валодала пакаленне франтавікоў, партызан і падполшчыкаў, і што так неабходна сённяшняй нашай моладзі.

Барыс КРЭПАК
Фота з кнігі
"Партызанскі парад у Віцебску" і сеціва.

МУЗЕЙ

НАЦЫЯНАЛЬНЫ
МАСТАЦКІ МУЗЕЙ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

г. Мінск, вул. Леніна, 20.
Тэл.: 397 01 63 (экскурыйнае бюро)

Пастаянныя экспазіцыі:
■ "Мастацтва Беларусі XII — XVIII стст.";
■ "Мастацтва Беларусі XIX — пач. XXI стст.";
■ "Мастацтва Беларусі XX — пач. XXI стст.";
■ "Мастацтва Расіі XVIII — пач. XX стст.";
■ "Мастацтва краін Заходняй і Цэнтральнай Еўропы XVI — XX стст.";
■ "Мастацтва краін Усходу XIV — XX стст."

Выставы:
■ Выстава "Вялікія мары маленіх людзей" (жываліс Вялянціна Губарава) — да 18 ліпеня.
■ Выстава "Фелікс Гумен. Класіка і эсперыменты. Да 80-годдзя майстра акварэлі" — да 11 ліпеня.

■ Выстава "Макоўскія". Да 175-годдзя з дня нараджэння мастака Уладзіміра Макоўскага — да 4 ліпеня.
■ Выстава "Мора. Неба. Аблокі" (творы ў жанрах сюжэтна-тэматычнай карціны і пейзажа са збору Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь) — да 4 ліпеня.

■ "Фердынад Рушчыц": віртуальная выстава да 150-годдзя з дня нараджэння.
■ Віртуальная выстава твораў Віталія Чарнабрывава "Вангоісты Гаген".

■ Выстава "Літаратурны пейзаж" (графіка з фондаў Дзяржаўнага мемарыяльна-гістарыка-літаратурнага і прыродна-ландшафтнага музея-запаведніка А.С. Пушкіна "Міхайлаўскае" — да 15 жніўня.
■ Выстава Уладзіміра Мурашова, прымаркаваная да 90-годдзя з дня нараджэння — да 30 жніўня.

Філіялы музея

МУЗЕЙ "ДОМ ВАНЬКОВІЧА".
КУЛЬТУРА І МАСТАЦТВА
І ПАЛОВОІ XIX СТ."

г. Мінск,
вул. Інтэрнацыянальная, 33а.
Тэл.: 358 88 78

Пастаянныя экспазіцыі:
■ "Інтэр'еры шляхецкай сядзібы".

■ "Жыццё і творчасць Валенція Ваньковіча".
■ "Сядзібны партрэт XVII — сяр. XIX стст.". МУЗЕЙ БЕЛАРУСКАГА НАРОДНАГА МАСТАЦТВА ў В. РАУБІЧЫ
Спарткомплекс "Раўбічы", Мінскі раён. Тэл.: 507 44 69.
■ Пастаянная экспазіцыя.
■ Выстава "Повязь часоў", якая знаёміць з багаццем вобразаў традыцыйнага ручніка.
■ Займалыя майстар-класы па саломалляцтву, вырабу традыцыйных лялек, пляценні паясоў (бранзалетаў). Патрапіць на майстар-клас можна ў любы працоўны дзень музея: серада-нядзеля з 10.00 да 17.00. Папярэдні загі абавязковы.

НАЦЫЯНАЛЬНЫ ЦЭНТР
СУЧАСНЫХ МАСТАЦТВА
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

г. Мінск, вул. Някрасава, 3
Тэл.: 399-09-79

Час працы: серада-нядзеля
цз 12:00 да 20:00
■ Выстава жывалісу Алены Шлегель "Калекцыя ілюзіі" — да 4 ліпеня.
■ Выстава дэкарэтыўна-прыкладнага мастацтва Алы Непачаловіч "Патаемнае" — да 4 ліпеня.
■ Выстава фатографіа Вячаслава Бахметава "Сярэбраны альбом" — да 4 ліпеня.

■ Выстава-вынік праекта "Чорным па белым". г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 47
Тэл.: 242-78-14
Час працы: аўторак-нядзеля 12.00-20.00
■ Міжнародная выстава "Гравюра без межаў" — да 11 ліпеня.

БЕЛАРУСЬ ДЗЯРЖАЎНЫ
МУЗЕЙ ГІСТОРЫІ ВЯЛІКАЙ
АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ

г. Мінск, пр-т Пераможцаў, 8.
Тэл. +375 (17) 203 07 92, +375 (29) 144 07 92, +375 (17) 327 11 66. Музей працуе: аўторак, серада, пятніца, субота, нядзеля — з 10.00 да 18.00 (касы да 17.30), чацвер — з 12.00 да 20.00 (касы да 19.30) панядзелак — выхадны.
■ Пастаянная экспазіцыя.

НАЦЫЯНАЛЬНЫ ГІСТОРЫКА-
КУЛЬТУРНЫ МУЗЕЙ-
ЗАПАВЕДНІК "НЯСВІЖ"

г. Нясвіж, вул. Ленінская, 19.
Тэл.: (8-01770) 2 06 60, 2 06 02; +37529 551 80 51, +37529 190 31 49.

Палацавы ансамбль

■ Пастаянная экспазіцыя.
■ Выставачны праект "Захавальнікі" (куфры, шкатулкі, скрыні) — да 20 верасня.
■ Міжнародны выставачны праект "Castrum doloris. Пахавальны цырыманіял нясвіжскага двара". У складзе пастаяннай экспазіцыі.
Сектар экскурыйнай і інфармацыйнай дзейнасці
Вул. Гейсіка, 1.
■ Выстава работ Аксаны Аракчэевай "Зямля красуе добрымі людзьмі" — да 15 ліпеня.
Ратуша
г. Нясвіж, вул. Савецкая, 3.
■ Пастаянная экспазіцыя.

ЗАМКАВЫ КОМПЛЕКС "МІР"

г.п. Мір, Карэліцкі раён,
Гродзенская вобласць.
Тэл.: (8-01596) 2 82 90,

(8-01596) 2 82 70.
■ Пастаянная экспазіцыя.
■ Тэатралізаваная экскурсія "Мірскі замак і яго ўладальнікі: шлях праз стагоддзі".
■ Экскурсія з элементамі дагустацыі "У госці да Пана Каханку".
■ Экскурсія з элементамі анімацыі і дагустацыі "Мірскі замак. Гісторыя. Культура. Дагустацыя".
■ Тэматычная экскурсія з элементамі квіста для дваіх "Інтрыгі Купідона".

У МІНСКУ ГАЗЕТУ "КУЛЬТУРА"
МОЖНА НАБЫЦЬ У НАСТУПНЫХ КРОПКАХ:

магазіны "Белсаюздрук"
Падземны пераход
ст.м. "Пятроўшчына".

Падземны пераход
ст.м. "Плошча Перамогі".

Проспект
Незалежнасці, 44.
Вуліца Валадарскага, 16.

Тэлефон для даведак па наяўнасці газеты ў кіёсках
"Белсаюздрук" — (017) 2764542 (з 9.00 да 17.30)

ПА ПЫТАННЯХ
РАЗ'ЯШЧЭННЯ
РЭКЛАМЫ
Ў ГАЗЕЦЕ "КУЛЬТУРА"
звяртайцеся
па тэлефоне
+ 375 17 286 07 97
і па тэлефоне/факсе
+375 17 334 57 41
альбо пішыце
на электронны адрас
kultura@tut.by!

■ Музейныя камунікатыўныя праграмы: "Табе, нашчадак, у добры дар...", "Ад усяго сэрца — самы лепшы пачастунак", "Капрызы моды ракако", "Дзіцячая тэатралізаваная экскурсія "Чароўная гісторыя ў Мірскім замку".
■ Правядзенне вясельных цырымоній, святкаванне гадавіны вяселля.
■ Музейная фотаплагіоўка.
■ Квэст "Таямніца двух куфраў".

ГАЛЕРЭІ

ПАЛАЦ МАСТАЦТВА

г. Мінск, вул. Казлова, 3.
Тэл./факс: 290 60 10.
■ Галоўны праект рэспубліканскага фестывалю манументальнага мастацтва Беларускага саюза "Манумент".
■ Выстава "Адкрыты свет. Мастацтва пасля пандэміі" творчага аб'яднання "Арцель" — да 4 ліпеня.
Выстава "Мы — разам. Памяці Сяргея Малішэўскага" — да 4 ліпеня.
■ Выстава жывалісу Уладзіміра Клімушкі "Мяжа адсутнасці" — да 4 ліпеня.
■ Персанальная выстава Вялянціна Нуднова — да 4 ліпеня.

Аксана Навасэлава.

ЛітАрт: працяг будзе

У мінулым месяцы ў Палацы мастацтва працавала выстава "ЛітАрт 2021" — агляд творчых дасягненняў мастакоў і дызайнераў, што прафесійна працуюць з Літарай.

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ

На кожнай такой імпрэзе я міжволі згадваю біблейную тэзу "Напачатку было Слова". Дык вось эфект і розгалас таго Слова найпрост залежыць ад Літары, якой яно напісана, набрана, надрукавана. Адно і тое ж слова ў кірылічнай, лацінскай, арабскай версіях альбо ято іерогліф — гэта розныя словы з розным сэнсам. На сёння самы распрацаваны і распаўсюджаны ў свеце шрыфт — лацінскі. Мастакі "ЛітАрту" маюць звышзадачу дасягнуць такой жа эстэтычнай дасканаласці ў роднай кірыліцы.

Выстава насамрэч стала дэманстрацыяй творчай свабоды ў такой спецыфічнай справе, як шрыфтавая графіка. Асабліва варты адзначыць у ёй удзел маладых мастакоў. Некаторыя на момант правядзення выставы яшчэ нават не паспелі абараніць свае дыпломныя праекты, атрымаць пасведчанні аб заканчэнні ВУН. Так што "ЛітАрт" пры наяўнасці такога рэзерву будзе мець працяг.

Юлія Кукушкіна.

Марына Аніскава.

ТЭАТРЫ

НАЦЫЯНАЛЬНЫ АКАДЭМІЧНЫ ВЯЛІКІ ТЭАТР ОПЕРЫ І БАЛЕТА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

г. Мінск, пл. Парыжскай камуны, 1. Тэл./факс: 334 11 56.
Вечары Вялікага ў замку Радзівілаў

■ 6 ліпеня — Канцэрт "Надзеі маленікі аркестрык" (міні-спектакль на песні Булата Акуджавы, літаратурна-музычная кампазіцыя). Камерная зала. Узрост 12+. Пачатак у 19.30.
■ 9 ліпеня — Канцэрт "Зачараванне старадаўняга раманса". Камерная зала. Пачатак у 19.30.

ЗАСЛУЖАНЫ КАЛЕКТЫЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ "БЕЛАРУСКІ ТЭАТР "ЛЯЛКА"

г. Віцебск, вул. Пушкіна, 2. Тэл.: (8-0212) 36 32 50.
■ 6 ліпеня — "Яшчэ раз пра Чырвоную Шапачку" (Зусім верагоднае здарэнне на 2 дзеі). Пачатак а 18-й.

ПРАЦЯГВАЕЦЦА ПАДПІСКА НА ГАЗЕТУ "КУЛЬТУРА" ПРАЗ ІНДЫВІДУАЛЬНЫ (63875) І ВЕДАМАСНЫ (638752) ІНДЭКСЫ.

З дапамогай банкаўскай карткі газеты можна вылісаць праз інтэрнэт-сэрвіс на сайце "Белшопы" (пункт "Афармленне падпіскі на друкаваныя сродкі масавай інфармацыі").